YOKSULLUK VE İNSAN HAKLARI

Sezen AKYILDIZ
181128105

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İnsan Hakları Anabilim Dalı
İnsan Hakları Tezli Yüksek Lisans Programı
Danışman: Doç. Dr. Bergen COŞKUN ÖZÜAYDIN

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Ekim, 2022

YOKSULLUK VE İNSAN HAKLARI

Sezen AKYILDIZ
181128105
ORCID: 0000-0002-1713-5097

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İnsan Hakları Anabilim Dalı
İnsan Hakları Tezli Yüksek Lisans Programı
Danışman: Doç. Dr. Bergen Coşkun Özüaydın

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Ekim, 2022

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge" ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge" ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

TEŞEKKÜR

Çalışmalarıyla ve hayattaki duruşuyla insan haklarını öğrenmeye ve araştırmaya teşvik etmiş, kendisinden öğrendikçe felsefeyi ve insan haklarını daha da öğrenme ve bu alanda çalışma isteği uyandırmış olan İoanna Kuçuradi'ye teşekkür ederim.

Yüksek lisansa başladığım ilk günden tez dönemimin sonuna kadar anlayışıyla ve samimi desteğiyle yanımda olan Bergen Coşkun Özüaydın'a teşekkür ederim.

Adaleti ve dürüstlüğü en başta kendisinden öğrendiğim, hayata bakışıyla beni bu alanda çalışmaya yönlendiren, bana olan inancı, umudu ve her türlü desteğiyle yoluma devam etmemi sağlayan annem Handan Adalet Akyıldız'a teşekkür ederim.

Sezen AKYILDIZ

Ekim, 2022

ÖZ

YOKSULLUK VE İNSAN HAKLARI

Sezen Akyıldız
Yüksek Lisans Tezi
İnsan Hakları Anabilim Dalı Adı
İnsan Hakları Tezli Yüksek Lisans Programı
Danışman: Doç. Dr. Bergen Coşkun Özüaydın
Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2022

Yoksulluk, dünya üzerinde çok fazla insanın etkilendiği en büyük sorunlardan biridir. Ekonomik krizler, salgınlar, iklim değişikliği, doğal afetler gibi kriz durumlarında yoksulluğun şiddeti ve yoksulluğu yaşayan insan sayısı artmaktadır.

Bu tezin temel sorunu yoksulluktur. Yoksulluk, bir durum olarak saptanmaya çalışılacak ve yoksulluk durumunun değerlendirmesi, İoanna Kuçuradi'nin etik üzerine çalışmalarında belirlediği durum değerlendirmesi bağlamında yapılacaktır. Yoksulluk durumu, insan hakları yaklaşımıyla ele alınacaktır. Yoksulluk, temel insan hakları ihlallerine sebep olan, sonuçları yaşama hakkı ihlaline kadar gidebilen bir durumdur.

Bu çalışma, yoksulluk durumunu, felsefi etik değer bilgisiyle değerlendirmesi açısından, yoksulluk sorununu ele alan literatürdeki diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Bu çalışmanın, yoksulluk durumunun insan haklarıyla ilgisini kurması ve küresel ekonomik sistemin sebep olduğu bu durumun değişmesi için nelerin yapılabileceğini tartışması bakımından, yoksulluk sorunun çözümünde fikir vermesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Yoksulluk, etik, adalet, insan hakları, küresel ekonomik sistem

ABSTRACT

POVERTY AND HUMAN RİGHTS

Sezen Akyıldız
Master Thesis
Department of Human Rights
Human Rights Master Programme with Thesis
Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Bergen Coşkun Özüaydın
Maltepe University Graduate School, 2022

Poverty is one of the most important problems in the world which affects so many people. Crises like economic crisis, epidemics, climate change, natural disasters deepen the poverty and rise the number of people live on poverty.

The main problem of this thesis is poverty. Poverty will be stated as a situation and evaluation of this situation of poverty will be done in the context of evaluation of a situation according to Ioanna Kuçuradi's ethics. The situation of poverty will be addressed with human rights approach. Poverty is a situation which causes basic human rights violations which might even cause the violation of the right to live.

This study differs from other studies in the literature which addresses the problem of poverty by discussing the situation of poverty with knowledge of value in philosophy of ethics. This study aims to provide insight into the solution of the poverty problem in terms of relating the situation of poverty with human rights and discussing what can be done to change this situation caused by the global economic system.

Keywords: Poverty, ethics, justice, human rights, global economic system

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI i
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI ii
TEŞEKKÜR iii
ÖZ iv
ABSTRACT v
İÇİNDEKİLER vi
KISALTMALAR viii
1. GİRİŞ 1
2. İNSAN HAKLARI 6
2.1 Hak ve Adalet 6
2.1.1 Aristoteles'e Göre Adalet 7
2.1.2 Ioanna Kuçuradi'ye Göre Adalet 9
2.1.3 Henry Shue'ya Göre Temel Haklar 10
2.1.4 Ioanna Kuçuradi'ye Göre Temel Haklar 12
2.2 Sosyal Adaletsizlik ve Devletin Rolü 15
2.3 İoanna Kuçuradi'nin Etik Görüşü 17
2.3.1 İnsanın Değeri ve Değerlendirme 18
2.3.2 Durum Değerlendirmesi 20
3. YOKSULLUK 27
3.1 Yoksulluk Durumunun Saptanması 28

3.1.1 Olgusallığında Yoksulluk 28

3.1.2 Yoksulluk ve Temel Haklar 32

3.2 Yoksulluk Durumunun Açıklanması 35

3.2.1 Tarihselliğinde Yoksulluk 35

3.3 İnsan Hakları ve Yoksulluk 38

3.3.1 Yoksulluk Durumunda Tutum 39

3.3.2 Yoksulluk Durumunda Eylem 40

4. SONUÇ 44

KAYNAKLAR 47

ÖZGEÇMİŞ 50

KISALTMALAR

BM **:** Birleşmiş Milletler

DB **:** Dünya Bankası

DTÖ **:** Dünya Ticaret Örgütü

IMF **:** Uluslararası Para Fonu

TDK **:** Türk Dil Kurumu

1. GİRİŞ

Adalet, hak, eşitlik, insan hakları kavramları üzerine düşünürken karşımıza çıkan en önemli sorunlardan biri de yoksulluktur. Yoksulluk, insanların insanca yaşayabilmeleri için gerekli olan temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için sahip olması gereken ekonomik koşullara sahip olamaması durumu olarak ifade edilebilir. Bu durum, ekonomik açıdan adaletsizliklerle sonuçlanmakla kalmayıp, sosyal ve kültürel açılardan da adaletsizliğe sebep olmaktadır. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler, mülteciler gibi, adil koşullarda yaşayabilmeleri için ek hakların tanınmasını gerektiren kişiler, yoksulluk durumundan daha çok etkilenmektedir. Yoksulluk, sonuçları bakımından şiddeti gün geçtikçe artan, adil koşullara sahip olunamamasından, adaletsizlikten kaynaklanan, kendisi de başka başka adil olmayan koşullara sebep olan bir sorundur.

Küreselleşen ekonomi ve popüler olan neoliberal politikalar, yoksulluğu azaltmak yerine daha da arttırmaktadır. Küresel yoksullukla mücadele eden bağımsız sivil toplum örgütlerinin bir araya gelerek kurduğu bir konfederasyon olan Oxfam verilerine göre, 2015 yılından beri, dünya nüfusunun yüzde birinin sahip olduğu zenginlik, dünyanın geriye kalanının sahip olduğundan daha fazladır (https://www.oxfam.org/en/what-we-do/issues/extreme-inequality-and-essential-services). Savaşlar, salgınlar, iklim değişikliği gibi, kendi başına bir kriz olan durumlar, kendisi bir sorun olan küresel ekonomik sistemi, yeni bir krize sokmakta, ülkelerde, ülkeler arasında ve bölgeler arasında eşitsizliğin oranı ve yoksulluğun şiddeti giderek artmaktadır. Yoksulluğu kalkınmanın bir konusu olarak gören, ülkelerdeki ve ülkeler arasındaki eşitsizliklerdense devletlerin büyümesine odaklanan Dünya Bankası verilerine göre, küresel ekonominin 2020 yılında, Covid-19 pandemisinin etkisiyle, 1930'lardaki büyük buhrandan, 1980'lerdeki krizden ve 2007-2009 dönemindeki küresel finans krizinden dahi etkilenmediği kadar etkilendiği raporlanmıştır (World Bank, 2022, s. 1). Bu da yoksulluğun, dünya tarihinde son yıllarda görülmediği şiddette önemli bir sorun haline geldiğini göstermektedir. Birleşmiş Milletler (BM)'in yayınladığı, Gıda ve Tarım Örgütü, Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu, BM Çocuk Fonu, BM Dünya Gıda Programı ve Dünya Sağlık Örgütü'nün ortak yayını olan 6 Temmuz 2022 tarihli rapora göre, 2021

yılıyla beraber, 828 milyon insan açlık durumundadır. 2020 yılına göre 46 milyon, 2019 yılına göre 150 milyon daha fazla insan açlık durumunu yaşamaktadır (United Nations, 2022). Bu sayılar, açlığa doğru giden yoksulluğun şiddetini anlatmak için gerekli araçlar olsa da yoksulluk durumunun nedenlerini ve sebep olduğu insan hakları ihlallerini açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

Kimi insanların daha iyi koşullarda yaşadığı kimi insanlarınsa yoksul olduğu bir durum, insanlığın tarihinden beri var olan bir sorun olsa da yoksulluk ve bölüşüm sorunlarına yönelik ilginin 18. ve 19. yüzyıllarda arttığı belirtilmektedir (Şenses, 2006, s. 33). Bu dönemin Sanayi Dönemi'ne denk geldiği dikkati çekmektedir. Endüstrileşmeyle beraber sermaye birikiminde artış olmuş, zengin ve yoksul arasındaki uçurum büyümüştür. Dönem dönem yoksulluğa karşı artan bu ilgiyle artmakta olan yoksulluğu önlemek için uygulanan politikalarla, küresel ekonomik krizler ve zengin ve yoksul arasındaki uçurumun büyümesi arasında paralellik olduğu gözlemlenmiştir. Yoksulluk konusuna artan ilginin gözlemlendiği bir diğer dönem ise, neoliberal politikaların yoksulluk ve gelir dağılımı üzerindeki olumsuz etkilerinin hissedildiği, bu sebeple, sosyal ve siyasal tepkilerin başladığı bir dönemdir (Şenses, 2006, s. 58). Yoksulların toplumların dışında tutulmasının, isyan riskini arttırdığı ve kapitalist sistemi tehdit ettiği hissedildikçe, yoksulluğa bakış açısı değişmiştir. Kapitalist sistemi kurtarmak adına olan bakış açısındaki bu değişimle beraber, uluslararası kuruluşlar, yoksulluğu önlemek için politikalar geliştirmeye başlamışlardır. Ancak burada dikkati çeken şey, yoksulluğu önlemek için geliştirilen bu politikaların ve yardımların amacının, yoksulluğa sebep olan ve adaletsizliği giderek arttıran koşulların neler olduğunu saptamak ve yoksulluğu üreten bu koşulların nasıl ortadan kaldırılabileceğini tartışmak olmadığıdır.

Yoksulluğa bakış açılarındaki farklılıklar, yoksulluğun ölçümündeki ve yoksullukla ilgili kavramlardaki çeşitlilikler, literatürde belirli bir yoksulluk tanımı yapmayı zorlaştırmıştır. Ayşe Buğra'nın belirttiği üzere,

> (…) Dünya Bankası gibi kuruluşların konuya geliri belirli bir eşik değerin altında kalan kimseleri yoksul kabul eden bir mutlak yoksulluk anlayışıyla yaklaştıklarını görüyoruz. Buna karşılık, Avrupa İstatistik Kurumu Eurostat veya Türkiye'nin üyeleri arasında yer aldığı OECD gibi kuruluşlar, yoksulluğu

> insanın içinde yaşadığı topluma o toplumun herkesle eşit bir ferdi olarak katılamamasından kaynaklanan bir sosyal dışlanma sorunu olarak ele alıyor ve göreli yoksulluk anlayışını benimsiyorlar. (…) Yani yoksulluk eşitsizlikle ilişkili bir biçimde tanımlanıyor. İki tanım arasındaki fark, politikalara da yansıyan bir fark. Mutlak yoksulluk tanımı, muhtaçlara yardımı hedefleyen ve bu açıdan geleneksel hayırseverlik anlayışıyla kolayca örtüşebilen bir nitelik taşırken, göreli yoksulluk tanımı topluma eşit katılımı hedefleyen bir politika anlayışıyla örtüşüyor (Buğra, 2015).

Yoksulluğun tanımlanmasında, yoksulluk kavramının açıklanmasında, yoksulluğun ölçülmesinde dikkati çeken fikir ayrılıklarının temelinde, yoksullukla mücadeleyle ilgili farklı görüşlerin etkisi vardır. Yoksulluğun ele alınması sırasında yaşanan bu belirsizliklerin, yoksullukla mücadeleye de olumsuz etkileri vardır. Mutlak yoksulluk tanımı, her ne kadar gerekli bir tanım olsa da yoksulluğu, yalnızca mutlak yoksulluk olarak görmek, yoksulluk sorununun devam etmesini, yoksulluğun, yalnızca bir miktar kontrol altında tutulmasını istemekle benzerdir. Öte yandan, toplumda adaletin sağlanabilmesi, yoksulluğun ve yoksulluğu üreten koşulların sonlandırılabilmesi için, yoksulluğu, göreli yoksulluk tanımına göre ele almak önem taşımaktadır. Ancak, bu da yeterli değildir. Yoksulluğun, ekonomik bir sorun olduğu kadar, insan hakları ihlallerine sebep olan bir durum olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu duruma yönelik çözüm yolu ise, etik ilkeleri ve temel insan haklarını gözeten ekonomi politikalarında aranmalıdır. Bir sorun olan yoksulluk olgusunun, tanımlarının, ölçümlerinin ötesinde, öncelikle etik açıdan ele alınması, sorunun tespitinde ve çözümünde insan haklarıyla ilgisinin kurulması önem taşımaktadır.

Bu sebeple bu tezde, bir sorun olan yoksulluk olgusu, etik bağlamıyla ele alınacak, insan hakları ihlallerine sebep olan bir durum olduğu ortaya konacaktır. Yoksulluk, İoanna Kuçuradi'nin etik görüşü bağlamında bir durum olarak ele alınacak ve yoksulluk durumunun değerlendirmesi yapılacaktır. Yoksulluk durumu, felsefi etik değer bilgisinden hareketle, insan hakları yaklaşımıyla değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Yoksulluğu, felsefe dışındaki alanlarda, ekonomi, sosyoloji ve kültürel çalışmalar alanlarında tartışan, kadınlar, çocuklar, yaşlılar, mülteciler özelinde ele alan çalışmalar,

literatürde daha yaygındır, ancak felsefi temellendirmelerle ve insan hakları yaklaşımıyla yoksulluk üzerine yapılan çalışmalar sınırlıdır. Yoksulluğun, insan hakları ihlali olup olmadığının tartışıldığı çalışmalar, literatürde mevcuttur. Neşe Şahin Taşğın, yoksulluğun sorumlusu olarak bir öznenin bulunamayacak olmasının, yoksulluğun insan hakları ihlali olmadığını söylemek için yeterli olmadığını, ancak yoksulluğun bir olgu ve bir durum olarak insan hakları ihlali olduğunun da söylenemeyeceğini belirtmiştir. Buna karşılık, yoksulluğa sebep olan bir öznenin bulunması yerine, haklar bakımından durumun değerlendirilmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur (Şahin-Taşğın, 2017, s. 209). Yoksulluğun, insan hakları ihlali olarak ele alınması, bu hak ihlali karşısında kimin sorumlu tutulması gerektiği meselesini doğurmaktadır. Bu çalışmada, yoksulluğun kendisinin insan hakları ihlali olduğu üzerinde değil, yoksulluğun, temel insan hakları ihlallerine sebep olan bir durum olduğu üzerinde durulacaktır. Bu tezde öne sürülen görüş, yoksulluğun, sağlık hakkı, beslenme hakkı, barınma hakkı, eğitim hakkı gibi temel hakların ihlallerine, dolayısıyla, yoksulluğun şiddetine göre, yaşama hakkı ihlaline kadar gidebilen temel hak ihlallerine sebep olan bir durum olduğudur.

Yoksulluğu ortaya çıkaran koşulların önlenmesi ya da değiştirilmesi hedeflenirken, yoksulluğun insan haklarıyla ilgisinin kurulmasında ve yoksulluk durumunun sebep olduğu hak ihlallerinin öneminin kavranmasında bu çalışmanın yol gösterici olabilmesi amaçlanmaktadır.

Tezin ilk bölümünde, hak ve adalet kavramları, Aristoteles ve Kuçuradi açısından adaletsizliğin ve adaletin ne olduğu tartışmasından yola çıkarak ele alınacaktır. Ardından, Henry Shue'ya ve Kuçuradi'ye göre temel hakların neler olduğu tartışılacaktır. Temel haklar tartışması bağlamında, sosyal adaletsizliğin nasıl oluştuğu, devletin ne olduğu ve devletin rolünün ne olması gerektiği üzerinde durulacaktır. Takiyettin Mengüşoğlu'nun insanı bir olanaklar varlığı olarak tanımlamasından yola çıkarak Kuçuradi'nin insanın değerini ve insan haklarını, insanın olanaklar varlığı oluşuyla ve bu olanaklarını gerçekleştirebilirliğinin koşullarının sağlanmasıyla temellendirmesi açıklanacak, insanın değeri bağlamında, değer koruyan ve değer harcayan değerlendirme çeşitleri tartışılacaktır. Son olarak, Kuçuradi'nin etik görüşü bağlamında, durum değerlendirmesinin nasıl yapıldığı açıklanacaktır.

Tezin ikinci bölümünde, Kuçuradi'nin etik görüşü bağlamında durum değerlendirmesine göre yoksulluk, öncelikle, bir durum olarak saptanacak, yoksulluk durumu, olgusallığında ele alınacak, yoksulluk ve temel haklar ilişkisi tartışılacaktır. Ardından, yoksulluk durumu açıklanacak ve tarihselliğinde, durum olarak değerlendirmesinin ikinci aşaması olarak, ortaya konacaktır. Durum değerlendirmesinin son aşaması olan, durumun insan haklarıyla ilgisinin kurulduğu, tutumun ve eylemin belirlenmeye çalışıldığı aşama, bu bölümün ve tezin son kısmını oluşturmaktadır.

2. İNSAN HAKLARI

Tezin bu bölümünde, insan hakları fikrinin ne olduğu ve neden insanın haklarının olması ve korunması gerektiği tartışılacaktır. Hak ve adalet kavramları, insan hakları fikri bağlamında ele alınacaktır. Adaletin ne olduğu üzerine, Platon, Aristoteles ve Kuçuradi'nin görüşleri ele alınacaktır. Adaletin ne olduğu sorusuna adaletsizlikten yola çıkılarak cevap verilecektir. Temel hakların bilgisi, temel hakların tanınması ve korunması bakımından önemlidir. Adaletin sağlanması için, bir hukuk düzeni içinde devlet tarafından tanınması ve korunması gereken temel hakların neler olduğu üzerinde durulacaktır. Shue'nun ve Kuçuradi'nin temel hakları nasıl tanımladıkları açıklanacaktır. Ardından, bir takım temel hakların tanınmaması ya da korunmaması sebebiyle oluşan, sosyal adaletsizlik durumu ve bu adaletsizlik durumunda, devletin rolünün ne olduğu, devletin ne olduğu ele alınacaktır. Son olarak, insan haklarının korunması gerektiği fikri, Kuçuradi'nin etik görüşü bağlamında belirlediği insanın değeri üzerinden kavramlaştırılacak, Kuçuradi'nin değerlendirme sorununa açıklık getirmek üzere belirlediği değerlendirme çeşitleri açıklanacak ve durum değerlendirmesinin nasıl yapılacağı açıklanacaktır.

2.1 Hak ve Adalet

Hak kavramı, gündelik dilde çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır. Hak ve adalet kavramları, birbirleriyle ilişkili kavramlardır. Bir kavram, diğerini açıklamak için kullanıldığı gibi, birbirleri yerine de kullanılan kavramlardır. Burada, hak kavramının felsefeyi ve hukuku ilgilendiren, "haksızlık" derken ifade edilmek istenen, "temel haklar" denildiğinde akla gelen anlamı üzerinde durulacaktır. Ardından, adalet kavramı üzerinde durulacaktır. Hak ve adalet kavramları, temel hakların neler olduğu tartışmasının temellendirilebilmesi açısından önemlidir. Ayrıca, adalet, birçok sorunda ve birçok durumda talep edilecek bir istem olduğu gibi, adaletsizlik durumunda, yoksulluk durumunda da istemdir.

Türk Dil Kurumu (TDK)'na göre, hak kavramının taşıdığı başlıca anlamlar arasında "adalet", "adaletin, hukukun gerektirdiği ya da birine ayırdığı şey, kazanç", "verilmiş emekten doğan manevi yetki", "pay", "emek karşılığı ücret" ve "doğru, gerçek" vardır (https://sozluk.gov.tr/). Genel hukuk teorisine göre ise, hak kavramının iki ayrı teoriye göre iki ayrı tanımı vardır (Gözler, 2011, s. 475). "İrade teorisine göre hak, kişilere hukuk düzeni tarafından verilen irade kudretidir." (Gözler, 2011, s. 475). Bu hak tanımı, irade kuvveti olmayan kişilerin hakkının olmayacağı gibi bir durum oluşturacağı üzerinden eleştirilmiştir (Gözler, 2011, s. 475). Örneğin, çocuk haklarını ele aldığımızda, çocuk haklarının hukuk tarafından tanındığı, devlet ve kişiler tarafından korunma yükümlüğü olduğu söylenebilir, ancak çocukların öz iradelerinin kendilerine, kendilerini gerçekleştirebilmeleri için hak tanınacağı, haklarını kendilerinin talep edeceği düzeyde gelişmiş olduğu söylenemez; çocukların irade kuvvetleri henüz gelişme aşamasındadır ve bu yüzden, onların korunmaları da özellikle diğer kişiler ve devlet tarafından mümkündür. İradeyi harekete geçiren şeyin menfaat olduğu düşüncesiyle ortaya çıkan menfaat teorisine göre ise, "hak, kişilerin hukuk düzeni tarafından tanınan ve korunan menfaatleridir." (Gözler, 2011, s. 476). Burada da hak kavramının menfaat olarak görülmesini eleştirmek yerinde olacaktır. Hak, menfaat olarak korunması ve tanınması gereken şey değil, adil olanın, adaletin sağlanması için tanınması ve korunması gereken şey olmalıdır, menfaatlerin belirleyici olmaması gerekir.

Adalet kavramı ise, TDK tarafından, "Yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması, türe", "Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme", "Herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme, doğruluk" tanımlarıyla açıklanmıştır (https://sozluk.gov.tr/). TDK'nin tanımlarından hak kavramının, adaletin yerine kullanılması, hakkın, emeğin karşılığı olarak verilmesi gereken şey olarak görülmesi ve adalet kavramının, herkese kendi hakkı olanı verme olarak tanımlanması, hak ve adalet kavramlarının felsefedeki anlamlarına ve bu çalışmada kullanılan anlamlarına yakındır.

2.1.1 Aristoteles'e göre adalet

Aristoteles, adaletsiz olanın belirlemesinden yola çıkarak adaletin ne olduğunun bilgisine ulaşmaya çalışmıştır. Adaletsiz olana, "Hem yasaya uymayan insanın, hem çıkarcı

insanın, hem de eşitliği gözetmeyen insanın adaletsiz olduğu düşünülüyor." çıkarımıyla varmıştır (Aristoteles, 2018, s. 91). Öyleyse adalet, Aristoteles'e göre, yasaya uyan ve eşitliği gözeten insanda olan bir şeydir (Aristoteles, 2018, s. 91). Birinin adil olmasından söz etmek, yasaya uyan, adil olan ve çıkarını değil, eşitliği gözeten birinden söz etmek anlamına gelmektedir. Adil olan kişide adalet erdeminin olduğu söylenebilir.

Aristoteles'e göre, "Adalette bütün erdem birarada bulunur." (Aristoteles, 2018, s.92). Adaletin, kendi amacını kendinde taşıyan bir erdem olması ve başkasıyla ilişkide ortaya çıkması bakımından diğer erdemlerden ayrıldığı ve erdemlerin en önemlisi olduğu düşünülmektedir (Aristoteles, 2018, s. 92). Erdemler orta olan huylardır. Adalette de orta olan eşitliktir. "(…) adaletsizlik eşitsizlik ise, adil olan eşitlik olacaktır." (Aristoteles, 2018, s. 95). Dolayısıyla, adalet de bir orta olandır, ancak diğer erdemler gibi orta olan değil, orta olanın bir özelliği olarak ortadır. Adaletsizlik ise, uçların özelliğidir.

Adaletli eylemin orta olabilmesi için ise, haksızlık etmenin ve haksızlığa uğramanın ortasını almamız gerekir. Haksızlık eden, bir şeyin daha fazlasına sahipken, haksızlığa uğrayan, aynı şeyin daha azına sahiptir. Birinin adaletsiz eylemi, daha az haksızlığa uğrarken daha çok haksızlık etmek şeklinde olur (Aristoteles, 2018, s. 102). Öyleyse, birinin adil olmasından söz ediyorsak,

> (…) adaletli şeyleri tercih ederek yapan ve gerek başkasıyla ilişkisinde kendine, gerek biriyle ilişkisinde başkasına, tercih edilen şeyi kendisine daha çok diğerine de daha az, zararlı olan şeyi de bunun tam tersi olacak şekilde paylaştırmayan, hem kendisinin hem de bir başkasının başka biriyle ilişkisinde oranlayarak eşitçe paylaştıran insan (Aristoteles, 2018, s. 102)

dan söz ediyoruz demektir.

O halde, birine sağlanması gereken şey sağlandığında adaletin, birine sağlanması gereken şey sağlanmadığındaysa adaletsizliğin ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Birisi, kendisine sağlanması gereken şeyin, ihtiyacının fazlasına sahipken bu durum, öbüründen eksiltiyorsa haksız bir durum oluşuyor demektir. Bu haksızlığı yapan, bu haksızlığa sebep olan, hak ettiğinden fazlasını alan olduğu gibi, hak edileni sağlaması gereken, ancak sağlamayan kurum ve kuruluşlar da olabilir. Adaletin hem kendisi bir erdemdir hem de

ilişkilerde adil olma üzerinden ortaya çıkan, kişide olabilecek bir erdemdir. Adalet, Aristoteles'in vurguladığı haliyle bir erdem olduğu gibi, istenecek olan bir durum, bir fikir ve istemdir de.

2.1.2 Ioanna Kuçuradi'ye göre adalet

Kuçuradi, adaletin ne olduğu sorusuna Platon'a atıfla yanıt vermiştir. Adalet, gerçek bir şey değildir, bir fikirdir. Fikir ise, kendi nesnesini yaratan ve tarihsel varlığa katılan bir şeydir (Kuçuradi, 2007, s. 28). Aristoteles'in adaletsizliği haksızlık edenin daha fazlasına sahip olurken haksızlığa uğrayanın daha azına sahip olması olarak belirlemesi, Platon'un *Devlet* kitabında adaleti, "birine borçlu olunanı vermektir" şeklinde tanımlamasını çağrıştırmaktadır (Kuçuradi, 2007, s. 29). Platon'un ve Aristoteles'in adaletle ilgili görüşlerinden hareketle, Kuçuradi'ye göre de adaletsizlik durumundan yola çıkarak adalet fikrini kavramlaştırabiliriz. Adalet ve adaletsizlik birbirinin karşıtı iki kavram gibi anlaşılsa da Kuçuradi, adaletsizliği bir durum, adaleti ise Platon'dan hareketle bir fikir, bir tasarım, bir ilke olarak ele alır (Kuçuradi, 2007, s.34). Adalet, adaletsizlik durumunda bir istem olarak karşımıza çıkar (Kuçuradi, 2007, s. 35).

Kuçuradi, adaletsizliğin hak çiğnemeyle ya da hakları göz ardı etmeyle alakalı olduğunu belirtmiştir (Kuçuradi, 2007, s. 31). Birinin bir şeye haklı ya da haksız bir şekilde sahip olduğunu, birine borçlu olunanın verilip verilmediğini, bir şeyin birinde artarken diğerinde eksilip eksilmediğini ya da birinin bir şeylerden yoksun olduğunu bilebilmemizin yolu üçüncü bir şeye daha bakmaktır (Kuçuradi, 2007, 30-31). Kuçuradi'ye göre,

> Birinin sahip olduğu ve durumunu daha "iyi" yapan -diğer kişiye göre olanaklarının daha fazla olmasını sağlayan- ve diğer kişinin de sahip olması gerektiğini düşündüğümüz bir şey açısından yapıyoruz bu karşılaştırmayı. Bu, diğer kişinin yoksun bırakıldığını düşündüğümüz şeydir -eksikliği, onun birinci kişinin sahip olduğu bazı olanaklardan yoksun kalmasına neden olan şey (Kuçuradi, 2007, s. 30).

Birinin sahip olduğu, ancak diğerinin yoksun olduğu şeye bakıldığında, üçüncü bir şeye daha bakılmış olur. Bu üçüncü şeyden yoksun olan da haksızlığa uğramış demektir. Bir fikir olan adalete karşılık, bir durum ve bir olgu olan adaletsizlik, birinin sahip olurken diğerinin yoksun olduğuna bakıldığında, borçlu olunanların bulunduğu yerdir.

İnsanların, insan olmalarından dolayı kendilerinde olan olanaklarının gerçekleşebilmesi için, bazı insanların sahip olduğu, ancak bazı insanların yoksun olduğu şeyler söz konusuyken borçlu olunan şey, bu üçüncü şey insan haklarının türetilmesi için gerekli olan bilgiyi sunar. Bu adaletsizlik durumunda, üçüncü şeyin yokluğunun tersi talep edilerek insan hakları türetilebilir. Adaletsizlik, insanlara borçlu olunanın bulunduğu, dolayısıyla temel insan hakları ilkelerinin türetildiği yerdir (Kuçuradi, 2007, s. 31). Adaletsizlik durumuna karşılık, isteme ilkesi olarak adalet, eylem ilkeleri olarak insan hakları talep edilir (Kuçuradi, 2007, s. 35).

2.1.3 Henry Shue'ya göre temel haklar

Shue, hak tanımını "(…) haklı bir istemin ussal temelidir." (Shue, 2009, s. 41) şeklinde yapmıştır. Shue'ya göre, bir hakkın temel hak olabilmesi için, o hakkın korunmasının, diğer hakların gerçekleştirilebilmesi için de gerekli olması gerekir. Temel olmayan bir hak, gerektiğinde temel hak için vazgeçilebilir olmalıdır, ancak temel hak, vazgeçilebilmesi mümkün olmayan haktır (Shue, 2009, s. 47). Shue, temel hakları, hakların olabildiğince özüne varmaya çalışarak tanımlamaya çalışmıştır. Bedensel güvenlik hakkı ve varlığını sürdürme hakkı temel haklardır ve diğer hakların da özünü oluşturur, çünkü bedensel güvenliği olmayan ve varlığını sürdürmek için en azından en az koşullara sahip olamayan bir insanın diğer haklarını gerçekleştirebilmesi mümkün değildir.

Örneğin Shue, güvenlik hakkını bir temel hak olarak görürken, eğitim hakkını bir temel hak olarak ele almaz. Bu ayrımı, haklar arasında bir hiyerarşi yapmak amacıyla değil, bir hakkı gerçekleştirebilmek için diğerinin illa ki gerçekleştirilebilir olması gerektiğine vurgu yapmak amacıyla ortaya koyar. Güvenlik hakkı olmadan eğitim hakkından yararlanabilmenin mümkün olmayacağını belirtir (Shue, 2009, s. 48).

Güvenlik hakkının, bedensel güvenlik hakkının, temel bir hak olduğunu savlarıyla destekleyen Shue, diğer temel hak olduğunu düşündüğü hakları da buradan yola çıkarak savunmuştur. Varlığını sürdürme hakkı da bir temel haktır ve varlığını sürdürmeden kastı, en azından sağlıklı bir şekilde yaşayacak kadar ve sağlıklı yaşayabilecek nitelikte hava, su, yiyecek, barınak, sağlık hizmeti ve giyecektir (Shue, 2009, s. 51).

Shue, temel hakları, temel haklarından yoksunluk çekenler için aynı zamanda bir güvence olarak görmüştür. Temel hakların sağlanabilmesi için, temel hakların sağlanacağının garantisini de yine temel haklar vermelidir. Varlığını sürdürmeyle ilgili yoksunluklar yaşayan bir insanın, varlığını sürdürme hakkıyla gereksinimlerinin karşılanabilecek olması bir güvencedir. Bu temel haklar, ekonomik ve toplumsal olarak güçsüz olanı, onu güçsüz kılan ekonomik ve siyasal sistemlerden koruyabilir. Shue'ya göre,

> Temel haklar, (…) yaşamın daha yıkıcı ve daha yaygın tehditlerinden olan, geçimini ve güvenliğini yitirmeye karşı hiç değilse bir kalkandır. Temel haklar ekonomik ve siyasal güçler için bir sınırlamadır. Bu sınırlama olmasa, bu güçler karşı konamayacak kadar büyürlerdi. Onlar, hiç değilse, bir takım temel gereksinmelerden -gerçek ya da korkulan- yoksunluğa karşı toplumsal güvencelerdir. Temel haklar güçsüzlere, bir takım güçlere karşı veto hakkı verme girişimidir; tersi durumda bu güçlerden en çok onlar zarar görürdü (Shue, 2009, s.46).

Shue, temel hakları onlar olmadan öteki hakların gerçekleştirilemeyeceği şeklinde tanımlayarak aynı zamanda, temel hakların, dolayısıyla da diğer hakların sağlanabilmesi için kurumların etkin bir şekilde hareket etmesi gerektiğini, gerekirse bu hakların sağlanabilmesi ve insanların yararlanabilmesi için kurumların oluşturulması gerektiğini belirtmiştir (Shue, 2009, s. 45).

Kendi geçimini sağlayamayacak durumda olan insanlarla ilgili de şunu savunmuştur: "(…) varlığını sürdürme hakkı diye bir şey varsa, çocuklar da içinde olmak üzere, hiç değilse geçimlerini kendileri sağlayamayan insanların en az da olsa destek görmeye hakları vardır." (Shue, 2009, s. 53). Shue'nun, temel gereksinimlerini karşılayamayacak durumda olan insanların temel gereksinimlerini, temel gereksinimlerini karşılamada sıkıntı çekmeyen insanlardan karşılayabileceği düşüncesi ve bunun bir hak olup olmadığı

sorusu, temel hakları sağlama ödevinin kurumlar tarafından gerçekleştirilmesi gerektiği düşüncesiyle örtüşmemektedir. Shue,

> Mülkiyet kurumları ve ekonomik sistemler ne olursa olsun varlığını sürdürme hakkına ilişkin soru şudur: insanların yaşayabilmek için gerekli olanı alması yasalarca engelleniyorsa ve mevcut ekonomik kurumlar ve politikalar çerçevesinde kendilerinin (ve bakmakla yükümlü oldukları kişilerin) hayatta kalmasını sağlayamıyorlarsa, son bir çare olarak, yaşamları tehlikede olmayanlardan almaya hakları var mıdır? (Shue, 2009, s. 53)

sorusunu sormuştur.

Yaşamları tehlikede olan insanların, yaşamları tehlikede olmayan insanlardan yaşamları için gerekli olanı almasının bir hak olup olmamasıyla ilgili soru ve sorunun başındaki "mülkiyet kurumları ve ekonomik sistemler ne olursa olsun" ifadesi, hakların tanınıp korunması ve haksızlıkların kaynağı açısından sorunlu görünmektedir. İnsanların yaşamları için gerekli olanı sağlayamamasının temel sebepleri arasında küresel ekonomik sistem ve mülkiyetin bir hak olarak görülmesi varken ve temel hakları sağlaması ve koruması gereken devlet ve kurumlarıyken, hakkın, yaşamları tehlikede olanlar tarafından yaşamaları tehlikede olmayanlardan alınması söz konusu olmamalıdır, çünkü en başta bunu üreten sistem olmamalıdır. Ancak bu sistemdeysek, birinin birinden almasının hak olup olmadığı değil, yine kurumların ve devletin, yaşam için gerekli olan şeyleri mülkiyet hakkını fazlasıyla kullanandan, vergiler yoluyla ya da temel gelir desteği gibi yollarla, temel gereksinimlerini karşılayamayana aktarması tartışılmalıdır.

2.1.4 Ioanna Kuçuradi'ye göre temel haklar

İnsanların, olanaklarını gerçekleştirebilmeleri için öncelikle temel gereksinimlerini karşılamaları gerekir. Bu temel gereksinimler en başta hayatta kalma, sağlıklı olma, beslenme, barınma, güvenlik gibi gereksinimler ve bunların karşılanabilmesi için gerekli olan haklar, temel haklardır. Shue'nun, temel hakları tanımlarken, hakları sınırlamaya ve özüne ulaşmaya çalıştığı gibi, Kuçuradi de tanınması ve korunması gereken her hakkın temel hak olduğu düşüncesine karşı bir şekilde, temel hakları tanımlarken, hakların özünü

anlamaya çalışmıştır. Kuçuradi, insan haklarının her şeyden önce, Platon'un adalet için belirttiği gibi, bir fikir olduğunu öne sürmüştür. Kuçuradi'ye göre, hangi hakların temel haklar olduğunun, hangi hakların temel haklar olmadığının bilgisi, devletleri ve uluslararası kuruluşları, temel hakların neden korunması gerektiği ve nasıl korunabileceğiyle ilgili kendilerine düşen görevler konusunda farkına vardırır (Kuçuradi, 2009, s. 75).

Kuçuradi, hakları taşıyıcıları bakımından, kişi hakları ve grup hakları olarak ikiye ayırmıştır. Kuçuradi'ye göre, insan hakları kişi haklarıdır, ancak, kişi haklarının hepsi insan hakları değildir. Kuçuradi, kişi haklarından güvenlikle ve temel özgürlüklerle ilgili olanları ve insanın, insansal olanaklarını gerçekleştirebilmesi için gerekli olan temel gereksinimleriyle ilgili olanları insan hakları olarak tanımlamaktadır (Kuçuradi, 2007, s. 58). Temel haklar, kişilerin insan olmalarından dolayı sahip oldukları haklarıdır. Bu sebeple, Kuçuradi'ye göre temel haklar, insan haklarıdır, bunlar da kişi haklarının bir kısmını oluşturur. Kişilerin varlık koşullarını, insansal olanaklarını gerçekleştirebilmeleriyle doğrudan doğruya ilişkili olan yaşama hakkı ve düşünce özgürlüğü gibi haklar, doğrudan doğruya korunan kişi haklarıdır ve temel haklardır. Kişilerin, varlık koşullarını, insansal olanaklarını gerçekleştirebilmelerinin önkoşullarıyla ilişkili olan haklar ise, dolaylı korunan kişi haklarıdır ve temel haklardır (Kuçuradi, 1988, s. 14-16).

Doğrudan doğruya korunan haklar, Kuçuradi'ye göre, "Bir devlet tarafından v e r i l e m e y e c e k, ancak kişilerde kişilerce s a y g ı g ö r e b i l e c e k (veya çiğnenebilecek) hakları koruma isteminde bulunurlar. (Devlet görevlileri de kişilerdir.)." (Kuçuradi, 2009, s. 76). Temel haklardan olan ve doğrudan doğruya korunan haklardan olan yaşama hakkı, düşünce özgürlüğü hakkı gibi haklar, devlet ya da kişiler tarafından saygı gösterilmesi beklenen haklardır ve gerektiğinde, devlet ya da kişiler bir kişinin ya da kişilerin bu haklarına karşı tehdit oluşturduklarında, devlet tarafından korunması beklenen haklardır. Devlet bu hakları vermez, ancak diğer haklarda da olduğu gibi devlet, hukuk ve uluslararası hukuk, bu hakları korumakla yükümlüdür. Kuçuradi'ye göre, ""Temel Özgürlükler" denen özgürlükler, bu kişi haklarının yasal güvenceleridir; bir kişi insan olarak olanaklarını gerçekleştirirken, o kişiye hiçbir nedenle "hiçkimse"nin dokunmamasını güvence altına alırlar." (Kuçuradi, 2009, s. 76).

Dolaylı olarak korunan haklar, "(…) her kişiye insan olarak olanaklarını geliştire b i l m e s i n i sağlayan önkoşullara ilişkin istemlerdir." (Kuçuradi, 2009, s.77). Bu haklar bakımından da bütün insanlar eşittir ve tanınmaları söz konusu değildir, çünkü her kişinin insan olduğu için sahip olduğu haklardır. Ancak aynı zamanda, saygı görülmeleri ve çiğnenmeleri de söz konusu değildir. Bu haklar, bir ülkede, o ülkenin koşullarına göre yapılan düzenlemelerle korunmaları sağlanabilecek haklardır (Kuçuradi, 2009, s. 77). Sağlık hakkı, barınma hakkı, eğitim hakkı gibi haklar olan bu hakları koruyabilmek için, yurttaşlık hakları denilen haklara ihtiyaç vardır. Devletler, kendi koşullarına ve kendi sınırları içerisinde yaşayan insanların koşullarına göre, koşulları farklı olan insanların da hakları adil bir şekilde yaşayabileceklerini güvence altına alarak, yurttaşlık haklarını, Kuçuradi'nin dolaylı korunan haklar olarak tanımladığı hakları korumak için, düzenlemekle yükümlüdürler. Kuçuradi'nin belirttiği gibi, "Bu haklara çizilen sınırların, aracı oldukları hakları koruyup koruyamaması, bu sınırların, bir ülkedeki bütün y u r t t a ş ların eşitliği hesaba katılarak çizilip çizilmediğine bağlıdır." (Kuçuradi, 2009, s. 77).

Kuçuradi'nin, yurttaşlık haklarını, dolaylı olarak korunan temel haklar olarak tanımladığı hakları koruması için düzenlenmesi gereken ve her yerde aynı olmayan haklar olarak görmesi, Shue'nun, toplumsal güvencelerin koruma altına alınması gerektiği, aksi takdirde temel hakların korunamamış olacağı düşüncesiyle örtüşmektedir. Dolaylı korunan temel haklar, bu tezin konusu olan yoksulluk olgusuyla ilişkili haklardır.

Sosyal ve ekonomik haklar olarak anılan, yurttaş olmaktan gelen ve sınırı olan haklar temel haklar değildir, çünkü her yerde aynı değillerdir. Bu haklar, bütün insanlar için eşit şekilde tanınması gereken haklar değil, bütün yurttaşlar için eşit şekilde tanınması gereken haklardır, çünkü bu hakların düzenlemelerinin, dünya üzerinde farklı koşullardaki ülkelere göre, ülkeden ülkeye değişmesi gerekir (Kuçuradi, 1988, s. 16). Örneğin, vergilendirme sisteminin adil sonuçlar doğurabilmesi için nasıl ki vergilendirmenin, kişilerin koşullarına göre düzenlenmesi gerekiyorsa, o ülkenin koşullarına göre de sistemleştirilmesi gerekir. Bunun gibi, her yerde aynı olmayan ve herkes için geçerli olmayan durumlardan anlaşılacağı üzere, bu gibi haklar, temel haklar olmaktan ziyade yurttaşlık haklarıdır. Yurttaşlık hakları, dolaylı korunan temel hakların korunabilmesi için gerekli haklardır. Yurttaşlık haklarının, temel hakların sağlanabilmesi için, ülkenin ve o ülkede yaşayan insanların koşullarına göre türetilmesi gerekir.

Korunması istenen dolaylı temel hakla ilgisinin kurulması ve ona göre düzenlenmesi gerekir. Bunun için devlete, başka kurum ve kuruluşlara ve başka düzenlemelere ihtiyaç vardır. Bu ilgi kurulamadığı ve bu ihtiyaç gerçekleştirilemediği takdirde sosyal adaletsizlik ortaya çıkar.

Bu tezin ele aldığı yoksulluk durumuyla sosyal adaletsizlik olarak tanımlanan durum yakından ilişkilidir. Devlet tarafından sağlanması ve korunması gereken ekonomik ve sosyal hakların yeteri kadar korunamaması ya da hakların tanınmaması, dolaylı korunan temel hakların ihlaline sebep olur. Yoksul kişiler, sağlık hakkı, beslenme hakkı, barınma hakkı ve eğitim hakkı gibi haklarına ulaşmakta güçlük çekerler. Temel haklarından, yoksulluk durumundan dolayı yoksun kalan insanlar toplumdaki sosyal adaletsizliğin bir göstergesidir.

2.2 Sosyal Adaletsizlik ve Devletin Rolü

Kuçuradi, bir ülkede adaletsizlik durumunun, bazı yurttaşların diğer yurttaşların temel haklarını çiğnediği, göz ardı ettiği zaman, devletin müdahale etmediği ya da müdahalesinin yetersiz kaldığı durumlarda veya devletin kendisinin bu hakları çiğnediği ya da yurttaşların haklarını yaşayabilmeleri için gerekli olanakları sağlamadığı durumlarda ortaya çıktığını belirtmiştir (Kuçuradi, 2007, s. 31-32). Devlet, yurttaşlık haklarını, temel hakları koruyacak yeterlilikte belirlemediğinde ya da ülkede yaşayan insanların temel haklarını birbirlerinden ya da kendisinden yeteri kadar koruyamadığı takdirde adaletsizliğe zemin hazırlamış olur.

Kuçuradi'ye göre, "Sosyal adaletsizlik, bir ülkede sosyal ve ekonomik haklar tanınırken temel insan haklarıyla bağlantı kurup kurmama sorunuyla ilgilidir." (Kuçuradi, 2004, s. 31). Sosyal adaletin sağlanmasında, Kuçuradi'nin dolaylı korunan temel haklar olarak açıkladığı hakların, devlet tarafından korunması önemli bir rol oynamaktadır. Bunun için devletin, yurttaşlık haklarını, sosyal ve ekonomik hakları adil bir şekilde düzenlemesi gerekir.

Devletin hakları korumadaki rolü ve önemini tartışmadan önce, devletin tanımını da doğru yapmak gerekir. Mengüşoğlu'na göre devlet, insanın kurmak zorunda kaldığı bir

kurumdur, zorunda kalmıştır, çünkü insan, haklılığı ve haksızlığı, iyiyi ve kötüyü varlık yapısında birlikte bulunduran disharmonik bir varlıktır ve bu yapısıyla bir toplum içinde yaşamak zorundadır (Mengüşoğlu, 1988, s. 15). Kuçuradi'ye göre ise devlet, "h u k u k s a l b i r *insan* k u r u m u"dur (Kuçuradi, 1988, s. 59). Devlet, insanların bir arada yaşarken karşılaşacakları sorunlara karşı çözüm olması için oluşturdukları bir yapıdır. Devlet, kendi başına kutsal bir varlık, yurttaşlarını cezalandırmaya niyetli bir "baba" değildir. Devletin tanımının doğru yapılması ve devletin neden var olduğunun bilgisi barış içinde yaşayabilmek için önemlidir. Bu şekilde, devletten beklenenler de adil ve doğru şeyler olacaktır. Kuçuradi, devletin nasıl bir yapı olduğuna ve ne için var olduğuna dair belirlemelerde bulunmuştur:

> Oysa "devleti" -ulusal açıdan, yani içişleri bakımından her devleti-, bütün insanların eşitçe sahip olduğu hakları korumak ve gerçekleşebilmesini sağlamak için; başka bir deyişle yurttaşların ilişkilerini ve kamusal olanı bu haklar korunacak şekilde düzenlemek için, bir ulusun belirli bir tarihsel andaki gerçekliğine ("ihtiyaçlarına") göre türetilmesi söz konusu olan ilkelerle kurulmuş bir organlar bütünü olarak, zaman içinde bazıları yenilenecek, bazıları ortadan kaldırılacak, yenileri kurulacak bir organlar bütünü olarak kavramak neden olmasın? (Kuçuradi, 2007, s. 22-23).

Kuçuradi'nin belirlemesinden de anlaşıldığı gibi devlet, yurttaşlarının belirli bir tarihsel gerçeklikteki ihtiyaçlarına göre haklarını düzenleyen, bu hakların gerçekleşebilmesini sağlayan, bu hakları koruyan bir organlar bütünüdür. Hukuksal bir insan kurumu olan ve hakları koruyan bir organlar bütünü olan devletin, grup halinde yaşayan insanların arasındaki toplumsal ilişkileri adalete dayalı ilişkilere dönüştürmek, kamuyu adil bir şekilde işletmek gibi amaçları vardır (Kuçuradi, 2007, s. 42). Devletin işlevlerinin farklı tarihsel koşullarda ne olması ve nasıl düzenlenmesi gerektiği, hangi temel ilkelere dayalı olacağı, hangi organlardan oluşacağı bilgisi, devletin amaçlarının belirlenmesine bağlıdır (Kuçuradi, 2007, s. 43). Devletin, varlık amacı gereği, insanın değerini koruyan bir şekilde örgütlenmesi gerekir. Devlet, ancak insan haklarına dayalı olduğu sürece, hukuksal bir insan kurumu olarak, adil bir devlet olabilir ve toplumsal barış durumunu sağlayabilir.

Daha önce de belirtildiği gibi, devletin sağlayacağı yurttaşlık hakları, temel insan hakları olan, Kuçuradi'nin dolaylı korunan haklar olarak tanımladığı hakların korunabilmesini sağlar. Devlet, yurttaşlık haklarını düzenlerken ülkede yaşayan insanların durumlarına, ülkenin ve bölgelerin durumlarına bakarak bu düzenlemeyi yapmalıdır. İnsanların, bir arada barış içinde yaşayabilmek için kurduğu bir kurum olan devletin yurttaşlarına muamele etme yolunun etik eylem ilkelerine dayanması, insan haklarına dayanması barışı sağlayabilecek yollardandır. Yurttaşlık haklarının, devlet tarafından dolaylı korunan temel hakları sağlayacak ve koruyacak şekilde belirlenmesi, devletin, amacına yönelik hareket ettiğinin, toplumsal ilişkileri düzenlemede adil olduğunun bir göstergesidir.

Devletin ekonomiye müdahalesini kısıtlayan ekonomi politikaları ve özelleştirmeler gibi devletin gücünü ve rolünü azaltan uygulamalar, zengini daha da zenginleştirirken yoksulu daha da yoksullaştırmaktadır. Bu yüzden, devletin güçlü bir devlet olması ve yurttaşlarının haklarını koruyacak şekilde uygulamalar getirmesi, adil bir devlet için temel gerekliliklerdendir. Durumları bakımından ek haklar gerektiren kişilerin eşit haklara sahip olabilmesi için, insan haklarına dayalı devletin, kişilere durumları bakımından haklar tanıması gerekir. Adil koşullarda olunmadığında eşitliğin sağlanabilmesi için sözde değil, durum bakımından ve nedenleriyle değerlendirme yapılması ve adaletin sağlanması gerekir.

Bu tezin konusu olan yoksulluk olgusunda da dolaylı korunan temel hakları ihlal edilen yoksul insanların, temel haklarını yaşayabilmesinin, insansal olanaklarını gerçekleştirebilmesinin yolu, devletin, yurttaşlık haklarını, insan haklarına dayanarak düzenlemesidir.

2.3 İoanna Kuçuradi'nin Etik Görüşü

Kuçuradi'nin etik görüşü, insanın değerinin bilgisine dayanmaktadır. Kuçuradi, insan haklarını, insanın değerinin bilgisiyle temellendirir. İnsanın, onu diğer canlılardan ayıran özelliklerinin ve yapabilirliklerinin, insanın değerini oluşturduğunu öne sürer. İnsanın değeri, insanın bu yapabilirliklerinden ve onu diğer canlılardan ayıran bu özelliklerinden

ötürü korunmalıdır ve insan hakları da bu değerin korunması ve yapabilirliklerin sağlanması gereğinden doğar (Kuçuradi, 2009, s. 73-74).

İnsanlara, insan oldukları ve olanakları olduğu için, bu olanaklarını gerçekleştirebilecekleri koşulların yaratılması için özel muamele edilmesi gerekir. İnsanların birbirlerine karşı, ötekinin gerçekleştirebilmesine engel olmayacak şekilde muamele etmeleri gerekir (Kuçuradi, 2007, s. 56-57). Bu muamele etme ilkeleri, etik ilkelere dayanması gereken ilkelerdir. İnsanların, etik ilkelere dayanacak şekilde muamele görmeleri gerektiği kadar, etik ilkelere dayanacak şekilde de muamele etmeleri gerekir. Buradan anlaşılan, insanlar olarak, insanca muameleyi hak ettiğimiz kadar, insanca da muamele etmemiz gerekir. Etik ilkelerin aynı zamanda eylem ilkeleri olmasının sebebi buradadır. İnsanların, etik bilgiye dayalı etik ilkelerle muamele etmesi ve muamele görmesi gerekir. Muamele ederken etik eylem ilkelerine göre eylemde bulunulması, muamele edenin onurunu korur. Kuçuradi'ye göre, bir hakkı insan hakkı yapan şey, muameleye ilişkin talep getirmesidir (Kuçuradi, 2007, s. 57).

Eylemleri, kişiler arasındaki ilişkileri, kendimizle ilişkimizi, durumları değerlendirebilmek mümkündür. Değerlendirmenin kişiden kişiye değişen öznel değerlendirmeler olmamaları için, etik bilgiyle temellendirilmiş değerlendirmeler olmaları gerekir. Kuçuradi'nin etik görüşünde, değerlendirme sorunu üzerinde özellikle durulmaktadır. Değerlendirmenin, insanın değerinin bilgisine dayanması gerekir. Değerlendirenin, insanın değerinin harcandığı ya da korunduğu üzerine değerlendirmede bulunması gerekir. Bu bölümde, Kuçuradi'nin etik görüşü bağlamında, insanın değerinin bilgisi ve değerlendirme sorunu üzerinde durulmuş, durum değerlendirmesinin aşamaları özetlenmiştir.

2.3.1 İnsanın değeri ve değerlendirme

İnsan, varlık koşulları ve başarıları olan, doğadan gittikçe kopan bir olanaklar varlığıdır (Mengüşoğlu, 1988, s. 7). İnsanın olanakları, insanın varlık koşullarıdır. Bu varlık koşulları, insanın bilen, isteyen, seven, çalışan, değerleri duyan, eğiten ve eğitilen, konuşan, yapıp eden, devlet kuran, tarihsel olan olmasıdır (Mengüşoğlu, 1988, s. 13). Bu

varlık koşulları, insanı diğer hayvan türlerinden ayırır ve onu kendi türünde ayrı bir yere koyar. İnsanın olanaklarının gerçekleşmiş hali olan, insanın bilim, hukuk, sanat, felsefe gibi başarıları da insanın olanakları gibi sadece insan türüne özgü olan başarılardır ve bu başarıların gerçekleşebilmesi için insanın korunması gerekir. İnsan, olanaklarından dolayı değeri olan bir varlıktır ve olanaklarının gerçekleştirilebilirliğinin koşullarının sağlanması için insan haklarının korunması gerekir.

Kuçuradi, değer felsefesini, Mengüşoğlu'nun felsefi antropolojisinden yola çıkarak ele almıştır. İnsanın değerini, insanın varlık koşulları ve başarılarıyla temellendirmiştir. İnsan haklarının neden korunması gerektiğinin bilgisini de insanın değerini temellendirmesinden almıştır.

Kuçuradi'ye göre, bir şeyin değeri illa ki olumlu bir anlam taşıyacak diye bir şey yoktur. Bir şeyin değeri, onun benzerleri arasındaki yeridir (Kuçuradi, 2003, s. 26). Bir sanat eserinin, bir kişinin bir eyleminin ya da bir durumun değerlendirmesinin yapılabilmesi mümkündür. Ancak, değerlendirmenin, doğru eyleme ulaşabilmesi için doğru değerlendirmenin yapılabilmiş olması gerekir. Kuçuradi, bir sanat eserinin, bir olayın, bir eylemin, bir durumun farklı kişiler tarafından nasıl farklı şekillerde değerlendirildiği ve değer harcayan bir şekilde eyleme geçildiği sorununu, değerlendirme sorunun olarak ele almıştır (Kuçuradi, 2003, s. 1). Doğru değerlendirmenin dışında, Kuçuradi'nin belirlediği, değer atfetme ve değer biçme olarak iki ayrı değerlendirme çeşidi daha vardır (Kuçuradi, 2003, s. 9). Karşılaşılan bir olguyu, harekete geçmeden önce bir eylemi ya da bir durumu değerlendirirken doğru değerlendirmenin önemi, insanın değerini ve insan haklarını koruyacak nitelikte olmasındadır.

Değer atfetme, değerlendirme sırasında, değerlendiren kişinin kendisi için değerli olan bir şeyi değerli gördüğünde, değerlendirmeyi, kendisinin isteyebileceği bir değerlendirme olarak yaptığında gerçekleşir. Kuçuradi, değer atfetmenin sürekli olumlu bir anlam taşımasını, değerlendiren kişi için o şeyin değerli olmasıyla ilgili olduğunu vurgulayarak açıklamıştır: "Oysa değerlendirilene değerlendiren tarafından, aralarındaki özel ilişkiden dolayı atfedilen değer, hep olumlu bir anlam taşır. Bir şeye, şu veya bu nedenden dolayı değer atfettiğimde, o yalnız benim için değerlidir." (Kuçuradi, 2003, s. 27).

Değer biçme olarak belirlenen değerlendirme çeşidi ise, değerlendirme, değer yargılarına dayandırıldığında gerçekleşir. Değer yargılarına göre yapılan değerlendirmede kişiler genel geçer normlara göre değerlendirmede bulunurlar (Kuçuradi, 2003, s.29). Kuçuradi'ye göre, "Kişiler de yaşıyan insanların yapıp ettiklerine, eserlerine, hatta kendi kendilerine bu değer yargıları tablolarına g ö r e değer biçerler" (Kuçuradi, 2003, s.29).

Burada değeri söz konusu olan şeyleri ve değerlendirmeyle belirlenen değeri ele alırken kast edilen şey, bir şeyin değeridir. İnsanın değeri, kişinin değeri, bir kişinin değeri farklı şeylerdir. İnsanın değeri, insan haklarının temellendiği yerdir. İnsanın değeri söz konusu olduğu için insan hakları vardır. Aynı şekilde, insanın değerleri, kişinin değerleri de başka şeylerdir. İnsanın değerleri de insanın insan olmasından dolayı sahip olduğu özelliklerinin başarılara dönüşmüş halidir (Kuçuradi, 2003, s. 40). Bunlar, Mengüşoğlu'nun belirttiği insanın olanaklarının gerçekleşmiş halidir. Bilim, sanat, felsefe, hukuk, kültürler gibi başarılar, insanın olanaklarının gerçekleşmiş, başarılara dönüşmüş halidir, insanın değerleridir (Kuçuradi, 2003, s. 40).

Kuçuradi'nin değer felsefesine göre değerlendirme yapmanın önemi, hayatın birçok yerinde karşımıza çıkmaktadır. Bir şeyin değerinin ne olduğunun bilgisine, değer atfetme ya da değer biçme yoluyla değil, ancak doğru değerlendirme yoluyla varılabilir. Bu tezin temel sorunu olan yoksulluk olgusu da Kuçuradi'nin durum değerlendirmesiyle, değer felsefesi ve etik açıdan, bir durum olarak değerlendirilecek ve insan haklarıyla ilgisi kurulacaktır.

2.3.2 Durum değerlendirmesi

Kuçuradi'nin ele aldığı değerlendirme sorunu, bir sanat eserinin, bir kişinin bir eyleminin ya da bir durumun değerlendirmesi açısından geçerli olabilecek bir sorundur. Değer atfetme, değer biçme ya da doğru değerlendirme gibi değerlendirme çeşitleri, durum değerlendirmesi açısından da geçerlidir. Tezin bu bölümünde, bir durumun değerlendirmesinin nasıl yapılacağı özetlenecektir. Kuçuradi'nin etik ilişki türlerini ele aldığı *Etik* kitabında yer verdiği, bir durum karşısında eylem (Kuçuradi, 2006, s. 85), bu

tezin sorunu olan yoksulluk olgusunun, bir durum olarak değerlendirilmesinde temel alınacaktır.

Kuçuradi'ye göre, bu ilişki türünde değerlendirilen "(…) bir insanın ya da bir insan grubunun d u r u m u."dur (Kuçuradi, 2006, s. 85). Kuçuradi, durum tanımını şöyle yapmıştır:

> (…) bir insanın ya da bir grubun, bir "an"daki koşullarının bütünüdür: kendi dışındaki koşullarla (: yani ortaya çıkmalarında söz konusu kişinin ya da grubun ancak payı olduğu ya da hiç payı olmadığı koşullarla) ilgisinde kendi koşulları ve bu koşullarda kendi tutumudur. Bu "an" ise yıllar da olabilir (Kuçuradi, 2006, s. 85-86).

Durumu da tarihselliğinde ve olgusallığında olmak üzere ikili bir gerçekliğe ayırmıştır (Kuçuradi, 2006, s. 86). Kuçuradi, her durumun başka başka olayların bir insan ya da bir insan grubunun etrafında düğümlenmesinin bir sonucu olduğunu ve bu düğümün belirli bir "an"da gerçekleşmesinin, o durumun tarihsel gerçekliğini ortaya koyduğunu belirtmiştir (Kuçuradi, 2006, s. 86). Kuçuradi'ye göre, durumu oluşturan başka başka olayların başka başka sonuçlarının olması ve başka zamanlarda, başka yerlerde, "benzer" durumlar yaratıyor olmaları, durumun olgusal gerçekliğini göstermektedir (Kuçuradi, 2006, s. 86). Bir durumun durum olabilmesi için öncelikle adının konması gerekir ve bunun için de bir durum olarak saptanabilmesi gerekir.

Bir durumun değerlendirmesi yapılırken, olan bitene durup baktığımızda, bizi rahatsız eden olaylar, duruma dair ilk verilerdir. Kuçuradi, durum değerlendirmesini üç aşamada ele almaktadır. Öncelikle, bir durum, bir insan ya da bir insan grubunun içinde bulunduğu koşullar bütünü, bir insan ya da bir insan grubunun yaşadığı ayrı ayrı zamandaş olayların ilgisi saptanıp bir insansal durum olarak kavrandığında ve adı konduğunda durumlaştırılmış olur. Bu ilgi, bir ortaklıktır (Kuçuradi, 2006, s. 87-88). Aynı zamandaki, aralarında bir ilgi, bir ortaklık bulunan olaylar, bir belirti olarak ele alınır ve bu belirti, bu olayların hem nedeni hem de içinde bulunulan durumdur. Bunun saptanması, durumun olgusallığında saptanmasıdır (Kuçuradi, 2006, s. 88). Bir durum olgusallığında saptanırken, bu durumu yaşayan insanın ya da insan grubunun içinde bulunduğu koşulların değerlendirmesi yapılır ve aralarında bir ortaklık bulunur.

Ardından, bir durumun tarihselliğinde ortaya koyulması gerekir. Bunun için, "(…) bir durumun olgusallıklarında aynı olan durumlara göre özelliğini ortaya koymak; yani onu a) açıklamak ve b) biliniyorlarsa, olgusallıklarında aynı ama yine de birdefalık olan başka (açıklanmış) durumlarla karşılaştırma (…)" (Kuçuradi, 2006, s.89-90) gerekir.

Son olarak, bir durum saptanıp açıklandıktan sonra, o durumda nelerin harcandığı ve/veya nelerin korunduğu belirlenir (Kuçuradi, 2006, s.91). Bir durum değerlendirmesinin son aşaması olan bu aşama, durumun, insanın değeri bakımından değerlendirildiği, insan haklarıyla ilgisinin kurulduğu aşamadır.

Bir durumun insanın değeriyle ilgisini belirlemek için olgusallığında insanın değeriyle ilgisinin kurulması ve tarihselliğinde insanın değeriyle ilgisinin kurulması gerekir. Olgusallığında insanın değeriyle ilgisinin kurulması, o durumun hangi insansal olanakların gerçekleşmesini sağladığı ya da hangi insansal olanakların gerçekleşmesine engel olduğunun saptanması yoluyla olurken; tarihselliğinde insanın değeriyle ilgisinin kurulması, o durumun içinde bulunan insan ya da insan gruplarının, o durumun içinde bulunuyor olmaktan dolayı, hangi insan haklarının korunduğu ya da ihlal edildiğinin belirlenmesi yoluyla olur (Kuçuradi, 2006, s. 91). Olgusallığında insanın değeriyle ilgisinin kurulması, o insansal durum karşısında, değerlendirenin tutumunun belirlenmesinde rol oynarken, tarihselliğinde insanın değeriyle ilgisinin kurulması, o durumda neyin isteneceğinin, neyin yapılması gerektiğinin ve neyin yapılabilecek olduğunun belirlenmesinde rol oynar (Kuçuradi, 2006, s. 91).

Kuçuradi, bu son adımın önemini şöyle açıklamaktadır:

> Bir insanın ya da bir grubun durumunu doğru değerlendirmedeki bu üçüncü adım, aynı zamanda, tarih içinde değer korumaya yönelik yeni ilkelerin türetildiği ve bu arada insan haklarının – "yeni" insan haklarının– bilincine varıldığı yerdir. Bu bilince dolaylı bir yoldan varılır: başka gerçek koşullar bütününde gerçekleşmiş bazı insan olanaklarının *o* koşullar bütününde gerçekleşmemesi, gerçekleş e b i l m e s i n i sağlıyan, ama daha farkına varılmamış etkenin -: gerçekleşebilmesinin bir koşulunun– bilgisini sağlar. Bu koşul bir istem ya da pratik bir ilke olarak dile getirildiğinde, bir "insan hakkı"yla karşı karşıya geliriz. (Kuçuradi, 2006, s. 91-92).

Buradan hareketle, bir durumun doğru değerlendirilmesi ve insan haklarıyla ilgisinin doğru bir şekilde kurulmasının, zaman içinde değişen koşullarda ve oluşan farklı durumlarda, etik ilkelere dayanan insan haklarının türetilmesinde önemli rol oynadığı söylenebilir. Bunun için, durum değerlendirmesinin üçüncü aşaması özellikle önemlidir.

Bir durumun değerlendirilmesinin üçüncü aşamasının ilk aşaması, durumun olgusallığında insanın değeriyle ilgisinin kurulduğu aşamadır. Durum, insanın değeri bakımından ele alındığında, olgusallığında neleri harcadığının ya da neleri koruduğunun muhasebesi yapıldığında, değerlendirenin, duruma karşı bir tutumu gelişir. Değer harcamayan, istenilen durumlar, eylem gerektirmemektedirler. Dolayısıyla, tutum geliştirilen ve eylem gerektiren durumlar, istenmeyen durumlardır (Kuçuradi, 2006, s. 100). Burada önemli olan, bu istenmeyen durumun istenmeme halinin neye dayandırıldığıdır. Değerlendirenin, değer biçme ya da değer atfetme hatasına düşmeden, doğru değerlendirme yapabilmesi için, bu durumun istenmeme halinin felsefeye dayandırılması önemlidir (Kuçuradi, 2006, s. 100). Kişilerin, insansal olanaklarını gerçekleştirebilirliklerinin engellendiği durumların, insan olan herkes için istenmeyecek olan durumların istenmeyen durumlar olması şeklindeki bir tutumun, değer koruyan bir tutum olduğu söylenebilir (Kuçuradi, 2006, s. 105). Kuçuradi'ye göre, "Kişilerin insan olarak olanaklarını gerçekleştirilip geliştirilebilmelerini engelliyen her koşulun tersinin istemi birer "insan hakkı"dır." (Kuçuradi, 2006, s.105). Buradan hareketle, değerlendirenin durum karşısındaki tutumunun, insan haklarının gerçekleşme gerekliliğine inancı, insanın insansal olanaklarını hangi koşullarda gerçekleştirebileceğine dair bilgisi ve bunun sağlanmasına olan inancı tarafından belirlendiği söylenebilir (Kuçuradi, 2006, s. 106).

Bir durumun değerlendirilmesinin üçüncü aşamasının ikinci aşaması, durumun tarihselliğinde insanın değeriyle ilgisinin kurulduğu aşamadır. İstenmeyen duruma karşı geliştirilen tutumdan sonra, yapma aşaması gelmektedir. Kuçuradi'ye göre, bir durumun istenilen yönde değiştirilebilmesi için, bir durumdan etkilenmiş bir insan ya da bir insan grubunun özel-tarihsel koşullarının, durumun tarihselliğinde doğru değerlendirmesinin yapılması gerekir (Kuçuradi, 2006, s. 96). Bir durumun, doğru değerlendirmeyle doğru saptanabilmesi, duruma verilecek tutum sonrası, oluşması istenen "istenen durum" koşullarının gerçekleşebilirliği bakımından önemlidir. Kuçuradi, "(…) istenen durumun

gerçekleşebilmesi için yapılması gerekenin saptana b i l m e s ine (…)" doğru açıklamayla ulaşılabileceğini belirtmiştir (Kuçuradi, 2006, s. 107).

Bir insan ya da bir insan grubunun durumunun değişmesi için gösterilen tutum ve yapma sonrası, bu yapmanın istenen şekilde olabilmesi için, istenenin saptanması, yapılması gerekenin belirlenmesi, yapılabilir olanın belirlenmesi ve gerçekleştirilmesi gerekir. Bir durumun değişmesi için, olgusallığında ve tarihselliğinde değişmesi gerekir (Kuçuradi, 2006, s. 108-116).

İstenen, yalnızca durumun değişmesi olabilir. Bunun dışında, istenenin saptanabilmesi için istenen, "(…) o l g u s a l s o m u t l u ğ u n d a b e l i r l e n m i ş bir durum (…)" olabilir ya da istenmeyen durumun göreli kavramının adını taşıyan durum olabilir (Kuçuradi, 2006, s. 108). İstenenin "(…) olgusal somutluğunda belirlenmiş bir durum (…)" özelliği taşıması, "(…) mevcut durumun doğru bilgisine, değerinin doğru bilgisine ve insanın değerinin bilgisine (…)" dayanarak saptanmasıyla mümkündür (Kuçuradi, 2006, s. 109). Kuçuradi'ye göre,

> Bu bilgilere dayanarak olgusal somutluğunda saptanacak h e r durum, ayrı ayrı, her tarihsel anda ayrı ayrı saptanmayı gerektirir: o tarihsel koşullarda hangi olgusal durumun, ortaya çıktığı takdirde, o anda yaşıyan insanların insanın olanaklarını gerçekleştire b i l m e lerini sağlıya b i l e c e ğini saptamayı. (Kuçuradi, 2006, s. 109).

İstenenin saptanmasından sonraki adım, neyin yapılması gerektiği adımıdır. Yapılması gereken, istenilenin, insanın değerinin bilgisiyle saptananın, o insan ya da grup için ortaya çıkması için, koşulların yaratılmasıdır (Kuçuradi, 2006, s. 112). İstenilen yeni durumun oluşturulabilmesi için, insanın değerinin hangi yeni koşullarda korunabileceğinin, bu yeni durumun hangi yeni ilke ve düşünceleri gerektirdiğinin bilgisi, yani olgusallığında bilgisi gerekir. Ayrıca, bu yeni ilke ve düşüncelerin, bahsi geçen tarihsel koşullarda etkili olabilmeleri ve o anda yapılması gerekenleri bulabilmeleri için, istenilen yeni durumun tarihselliğinde bilgisi gerekir (Kuçuradi, 2006, s. 112).

Yapılması gerekenlerin belirlenmesinden sonraki adımlar, neyin yapılabilecek olduğu, yapılabilir olan ve yapılabilecek olandır. Kuçuradi, bu son adımda iki değerlendirme daha

yapılması gerektiğini belirtir: mevcut durumun tarihselliğinde değerlendirilmesi, yapılabilir olan ve bu tarihsel koşullarda durumun değişmesi için yapılabilecek olan (Kuçuradi, 2006, s. 115).

Mevcut durumun tarihselliğinde değerlendirilebilmesi için ilk olarak, o durumu oluşturmuş ögelerin her birinin diğerleriyle ilişkisi içinde ele alınması ve diğerine göre değiştirilebilirliğinin ve değiştirilemezliğinin belirlenmesi gerekir. Bu, olanaklılıklar hesabıdır. İkinci olarak, durumu oluşturan ögelerin, istenmeyen durumla ilgileri bakımından, her birinin değiştirilebilirliklerinin ve değiştirilmesiyle yapabilecekleri etkinin belirlenmesi gerekir. Bu da olasılıklar muhasebesidir. Son olarak, durumu oluşturan ögelerin her birinin istenilen olgusal durumla ilgisi bakımından birbirleriyle karşılaştırılması gerekir. Bu ise, öneminin muhasebesidir (Kuçuradi, 2006, s. 115). Burada yapılan, istenilen olgusal durumun yaratılabilmesi için, durumun gerçekleştiği tarihsel koşullarda, durumu oluşturan ögelerin, birbirleriyle, mevcut durumla ve istenilen durumla ilgilerinin belirlenmesi ve bu tarihsel koşullarda olanaklılıklar ve olasılıklar hesabının yapılmasıdır. İstenen olgusal durumun koşullarının yaratılabilmesi, mevcut durumdaki her bir ögenin, o tarihsel koşullarda değiştirilebilirliğiyle ve değişmesiyle ancak mümkündür.

Yapılanın belirlenmesindeki bir diğer aşama, gerçekleştirme aşamasıdır. Burada, istenilen durumun yaratılabilmesi için, yapılabilir olanın etik değeri meselesi karşımıza çıkmaktadır (Kuçuradi, 2006, s. 116). Ne var ki, Kuçuradi'ye göre, "Bu etik ilişki türünde bu etik değer muhasebesi, çoğu zaman çok zor, bazan da yapılması olanaksız bir muhasebedir; çünkü istenen durumun tarihselliğindeki oluşturucularının büyük ya da küçük bir kısmının ne olacağını, bu muhasebenin yapıldığı anda bilmek olanaksızdır." (Kuçuradi, 2006, s. 120).

İstenen durumun belirlenmesi, ne yapılması gerektiğinin belirlenmesi ve yapılabilir olanın belirlenmesinden sonra, bu yapılabilir olanın, etik açıdan değerli bir eylem olup olmayacağının da belirlenmesi ve ona göre harekete geçilmesi, zor bir muhasebedir. Bu şekilde muhasebe yapılamadığında da belirleyici olabilecek olan, Kuçuradi'ye göre, "(…) insanın değerinin bilgisinden türetilen, değer korumaya yönelik ilkeler (…)"dir (Kuçuradi, 2006, s. 120). Ancak, bu ilkelerin belirleyici olması, mevcut durumda daha az

değer harcayabileceği gibi, ardından, daha çok değer harcaması gibi bir durumla da karşı karşıya kalınabilir (Kuçuradi, 2006, s. 120).

Tezin bu bölümünde, Kuçuradi'nin etik görüşüne göre durum değerlendirmesinin nasıl yapılabileceği özetlenmiştir. Buraya kadar ele alınan, hak ve adalet kavramları, temel haklar, sosyal adaletsizlik ve devletin rolü, insanın değerinin bilgisi ve değerlendirme sorunu ve durum değerlendirmesinin aşamaları, bir sonraki bölümde ele alınacak olan yoksulluk olgusuyla ilgisi bağlamında tartışılmıştır. Tezin devamında, Kuçuradi'nin insan hakları fikrini dayandırdığı etik görüşü ve değer felsefesinden yola çıkarak, yoksulluk olgusu ele alınacaktır. Özetlenen durum değerlendirmesinin aşamalarına göre, yoksulluk olgusu, bir durum olarak saptanacak, açıklanacak ve insan haklarıyla ilgisi bağlamında tartışılacaktır.

3. YOKSULLUK

Kuçuradi'ye göre, dünya problemlerini, değer felsefesinin getirdiği bilgiyle tartışmak, yorumlamak problemlerin ele alınışı ve çözümü açısından önem taşımaktadır (Kuçuradi, 2003, s. 2). Tezin bu bölümünde yoksulluğun, Kuçuradi'nin etik görüşü bağlamında durum değerlendirmesiyle, doğru değerlendirmesi yapılmaya çalışılacaktır. Yoksulluk olgusunun, bir durum olarak ortaya konması ve değerlendirilmesi, yoksulluğun sebep olduğu insan hakları ihlallerinin anlaşılması, yoksulluğu üreten koşulların ve sistemin, yoksulluk ve insan hakları bağlamında analiz edilmesi, fark edilmesi ve yoksulluğun insan haklarıyla ilgisinin kurulması açısından önemlidir. Yoksulluk durumu değerlendirilirken, yoksulluk bir durum olarak saptanırken, Kuçuradi'nin belirlemeleri dikkate alınarak, yoksulluk durumuna sebep olan başka başka olayların, yoksul insanların yaşam koşulları olarak düğümlendiği ve bu yaşam koşullarının da başka başka olaylarla, her bir durumda temel insan hakları ihlallerine sebep olduğu ortaya konacaktır. Burada ele alınan temel insan hakları ihlalleri, pratikte görülen ve yaşanan problemlerdir. Bu problemlerin ardındaki teorik problem bulunmaya çalışıldığında, yoksulluk durumuyla karşılaşılır ve yoksulluk durumunu üreten küresel ekonomik sistemle. Yoksulluk durumunun değerlendirilebilmesi için öncelikle olgusallığında, daha sonra tarihselliğinde yoksulluk olgusunun ele alınması ve böylece bir durum olarak ortaya konması gerekir. Ardından, bu yoksulluk durumunun, insanın değeri bağlamında neleri koruduğunun ya da neleri harcadığının belirlenmesi gerekir. Bu üç aşama, daha önce de özetlendiği üzere, Kuçuradi'nin etik görüşünde durum değerlendirmesinin üç aşamasıdır.

Öncelikle yoksulluk, sebep olduğu insan hakları ihlallerinden örneklerle ve temel haklarla ilgisinde tartışılarak bir durum olarak saptanacaktır. İkinci bölümde, saptanan yoksulluk durumunun bir "an"lığından kastedilen yoksulluk, tarihselliğinde ele alınacak ve açıklanacaktır. Son bölümde, insan hakları ve yoksulluk ilgisi, durum değerlendirmesinin üçüncü aşamasında belirlenmesi gereken, tutum ve eylem bağlamında ele alınacaktır.

3.1 Yoksulluk Durumunun Saptanması

İnsanların, insanca yaşayabilmek ve insansal olanaklarını gerçekleştirebilmek için sahip oldukları haklarından ve temel ihtiyaçlarından yoksun bırakılmaları, yoksun kalmaları yoksulluk durumunu oluşturmaktadır. Yoksulluk durumu, sağlık hakkı, beslenme hakkı, barınma hakkı, eğitim hakkı gibi, Kuçuradi'nin dolaylı korunan temel haklar olarak belirlediği haklarının ihlallerine sebep olmaktadır. Dolaylı korunması gereken bu hakların korunmasında görevli olan, düzenlemeler yapması ve politikalar geliştirmesi gereken devlet, devletin kurum ve kuruluşları bu hakların sağlanmasında ve insanların, insanca yaşayabilmelerinin sağlanmasında yetersiz kaldığında, bir ülkede yaşayan insanlardan zengin olanlar daha da zenginleşirken, yoksul olanlar daha da yoksullaşmaktadır ve bu yoksullaşma, yoksul insanların yaşama hakkı ihlaline kadar gidebilecek sonuçları doğurmaktadır. Yoksulluk durumunun sebep olduğu temel insan hakları ihlalleri, durumun, durum olarak saptanabilmesi için gerekli olan belirtilerdir. Yoksulluk durumunun bir durum olarak saptanabilmesi için olgusallığında ele alınması gerekir.

3.1.1 Olgusallığında yoksulluk

Bir insan ya da bir insan grubunun yaşadığı zamandaş olaylara, olan bitene durdurulup bakıldığında, rahatsız eden ortak belirtinin, olan bitenler arasındaki ilginin saptanması, durumu olgusallığında ortaya koymaktır. Kuçuradi'nin, her durumu oluşturan başka başka olayların, başka başka sonuçları olsa da her durumun benzer durumlar olmalarını ve durumların arasında bir ilgi olmasını, durumun olgusal gerçekliği olarak ortaya koymasından yola çıkarak, yoksulluk durumu, olgusallığında ele alındığında, yoksulluk durumunu oluşturan başka başka olayların ve yoksulluk durumunun başka başka sonuçlarının arasında bir ilgi olduğu görülür.

Yoksulluğu farklı şiddetlerde yaşayan insanlar, yoksul insanlar bir insan grubu olarak düşünüldüğünde, yoksulluğun sebep olduğu temel hakların ihlallerinin her birine ayrı ayrı tanık olunduğu, her birinin yoksul insanların farklı şekillerde yaşadığı sonuçlar olduğu ve her birinin ayrı ayrı olaylar olduğu görülmektedir. Ancak, yoksul insanların yaşadığı bu temel hak ihlalleri, yoksulluk durumunun belirtileri ve yoksulluk durumunu oluşturan

ögeler olarak ele alındığında, her biri ayrı olan olayların ve sonuçların arasında bir ilgi olduğu dikkati çekmektedir. Bu ilgi, olgusallığında yoksulluktur.

Yoksul insanların yaşadıkları, yoksulluklarının sebep olduğu insan hakları ihlalleri, yoksulluğun, olgusallığında tespit edilmesinde etken olan ögelerdir. Yoksulluk, yoksul insanların insansal olanaklarını gerçekleştirebilmelerinin önünde bir engel teşkil etmektedir. Bir insan grubu olarak ele alınan yoksul insanların temel haklarının ihlalleri, haberler ve hikayeler üzerinden ele alındığında, her biri başka başka olan zamandaş belirtilerin aralarındaki ortak ilginin, yoksulluk olduğu görülür. Türkiye üzerinden örneklerle yoksulluk, olgusallığında ele alındığında, yoksul insanların yaşadıkları temel hakların ihlalleri görülebilir. Bu örneklerdeki ortak belirti, aralarındaki ilgi, yoksulluktur.

Yoksulluğun, yoksul kişileri mecbur bıraktığı koşullar, insanları temel hakları arasından seçim yapmaya zorlayacak kadar şiddetli koşullardır. 2016 yılındaki bir habere göre, kendisinin ve çocuklarının geçimi için çalışmak zorunda kalan, ancak çocuklarının bakımı için onları bırakabileceği bir yeri olmayan bir annenin, yaşları küçük olan çocuklarını eve kilitleyip işe gitmesinin ardından evde çıkan yangında, çocukların hayatını kaybettiği haberi, yoksulluk sebebiyle yaşama hakkı ihlaline kadar giden temel hakların ihlallerinin bir örneğidir (https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2016/12/24/114173). Bu örnekte, annenin çocuklarını evde yalnız bırakması, dikkati çeken ilk şey olsa da yaşları küçük olan çocuklarını, evde neden tek başlarına bırakmak zorunda kaldığı üzerinde durulmalıdır. Kreş yaşında olan çocuklar için, devletin yeterli sayıda, her şehirde ve her bölgede ücretsiz kreşleri olsaydı, yoksulluk sebebiyle kreşe gönderilememeleri muhtemel olan bu durumda, çocukların yaşama hakları ihlal edilmemiş olacaktı.

Yoksulluk üzerine sahadaki çalışmalarıyla tanınan Hacer Foggo, 2021 yılında verdiği bir röportajında, yoksulluk sebebiyle öğün atlamak zorunda kalan insanlardan, yoksulluk sebebiyle ailelerin çocuklarına mama vermeyi bırakıp şekerli suyla beslemesinden bahsetmiş, yetersiz beslenmenin, çocuklarda gelişim sorunlarına sebep olduğunu, yetişkinlerin de ilerleyen zamanlarda hastalandıklarını ve ömürlerinin kısaldığını belirtmiştir (https://artigercek.com/guncel/derin-yoksulluk-agi-kurucusu-foggo-yetersiz-beslenme-nedeniyle-cocuklarda-190359h). Bu insanların, sağlık hakkıyla doğrudan

ilişkili olan beslenme hakları ihlal edilmektedir ve ilerleyen zamanlarda yaşama hakları ihlaline de sebep olabilecek durumlar yaşanmaktadır.

Yoksulluk sebebiyle sağlık hakkının ihlaline, yoksulluğun artışıyla uyuz vakalarının artışı arasındaki ilgiye dikkat çeken haber de örnek olarak verilebilir. Yoksulluk sebebiyle, yetersiz beslenen insanların bağışıklık sistemleri zayıflamaktadır, insanlar bir arada, kalabalık bir şekilde yaşamak zorunda kalmaktadır, ekonomik yoksunluklar sebebiyle hijyen malzemelerine ulaşmakta zorluk yaşamaktadırlar ve tüm bunlar enfeksiyon hastalıkları riskini arttırmaktadır (Sağol, 2021). Bu örnekte, yeterli ve sağlıklı beslenme hakkının ve barınma hakkının yoksulluk sebebiyle ihlal edilmesi sonucu, sağlık hakkının ihlal edildiği görülmektedir.

Yoksulluğun şiddetinin, yetersiz beslenmeden açlığa doğru arttığı izlenmektedir. Bülent Şık, Türkiye'de 350 bin çocuğun kronik açlık yaşadığını, çocuklara okullarda ücretsiz beslenme desteğinin sağlanması gerektiğini belirtmiştir (Geniş, 2022). Ücretsiz eğitim veren devlet okulları olsa da beslenme hakkını gerçekleştiremeyen çocukların, sağlık haklarının da ihlal edildiği sonucuna varılabilir. Okullarda çocuklara iki öğün beslenme desteğinin devlet tarafından sağlanması, yoksulluk sebebiyle çocukların haklarının ihlal edilmesine engel olabilir.

Çocukların eğitim hakkı da yoksulluk sebebiyle edilmektedir. Ücretsiz eğitim veren devlet okulları, beslenme haklarını, barınma haklarını gerçekleştiremeyen çocuklar için maalesef yeterli olamamaktadır. 2021 yılındaki bir habere göre, çocuklar, ailelerine destek olabilmek için, geçinebilmek için, çalışmak zorunda kalmaktadırlar (https://artigercek.com/emek/hayali-ailesinin-borclarinin-bitmesi-167666h). Yoksulluk sebebiyle çocuklar, eğitim haklarını gerçekleştirememektedir. Okullarda olması gereken çocuklar, çalışmak zorunda kalmaktadır.

Çocuklar, yaşlılar, kadınlar gibi, temel haklarının korunabilmesi için ek hakların gerektiği kişiler, yoksulluğu, sonuçları bakımından daha ağır yaşayabilmektedir. Hacer Foggo, 2022 yılındaki bir yazısında, yaşlı yoksulluğunu ele almıştır. Yaşlılar için zaman zaman, evsiz kalma korkusunun, aç kalma korkusundan daha ağır olduğuna, evsizler için kışın sağlanan barınma desteğine, evsiz yaşlıların yazın da ihtiyaç duyduğuna değinmiştir (Foggo, 2022).

Derin Yoksulluk Ağı'nın Ece Devrim'le yaptığı görüşmede, zaten ağır gelen yoksulluğun, kadın, lgbti+ ve engelli olunca şiddetinin daha da arttığına yer verilmiştir. Pandemiyle beraber de yoksulluğun sonuçları ağırlaşmıştır (Şener, 2021, s. 51).

Türkiye'de özel hastanelerin ve özel okulların yaygınlaşması da yoksulluk sebebiyle temel haklarına erişemeyen insanların sayısını arttırmaktadır. Devlet hastaneleri ve devlet okullarının ücreti, ödenen vergilerle sağlansa da özel hastanelerin ve özel okulların yaygınlaşması, sağlık ve eğitim hizmetlerini bir çeşit özelleştirmeye dönüştürmektedir. Doktorların, çok uzun çalışma saatleri ve buna karşılık yetersiz maaşları sebebiyle çalışma hakları ihlal edilmektedir. Hakları ihlal edilen doktorlar, özel muayenehane açmaya, özel hastanelerde çalışmaya yönelmektedir. Böylece, devlet hastanelerindeki doktor sayısı ve deneyimli doktorlar azalmaktadır. Devlet hastanelerindeki doktor yetersizliğinden dolayı, randevu sırası bulmakta zorlanan ve özel doktorlara da ekonomik gücü yetemeyecek olan insanların sağlık hizmetlerine erişim hakları, dolayısıyla sağlık hakları ihlal edilmektedir.

Özelleştirmelerin artması, devletin, aldığı vergilerle sağladığı hizmetin azalması, bir ülkede yaşayan insanların giderek yoksullaşmasının ve temel haklarına erişebilmek için gerekli olan gereksinimlerini karşılayamamasının temel sebeplerindendir. Şahin-Taşğın, yoksullukla mücadelede devletin rolünün giderek azaldığına, dolaylı korunan temel insan haklarına erişimin giderek, piyasadan hizmetleri satın alabilenlere özel hale gelmeye başladığını belirtmiştir. Ayrıca, yoksullukla mücadelede, devletin azalan rolüne karşılık, sivil toplum örgütlerinin, hayırseverliğin devreye girdiğine değinmiştir (Şahin-Taşğın, 2017, s. 250)

Bu örneklerdeki gibi, birbirinden bağımsız gibi görünen ayrı ayrı olayların düğümlendiği yer yoksulluktur. Yoksulluk olgusunun sebep olduğu başka başka olayların arasındaki ilginin, başka başka olaylardaki ortak belirtinin, yoksulluk olduğu görülmektedir. Yoksulluk, temel hakların ihlallerine sebep olan bir durumdur. Yoksulluk durumunda insanlar, sağlık hakkı, beslenme hakkı, barınma hakkı, eğitim hakkı gibi, Kuçuradi'nin dolaylı korunan temel haklar olarak belirlediği haklarından yoksun kalırlar. Bu yoksunluk, kimi olaylarda, örneklerde görüldüğü gibi, yaşama hakkı ihlaline sebep olacak sonuçlar doğuracak derecede şiddetli olabilir. Kadın olmak, çocuk olmak, engelli olmak,

yaşlı olmak, mülteci olmak gibi, temel haklarının korunabilmesi için ek hakların sağlanması gereken kişiler için yoksulluk durumu, ayrı ayrı olaylar ve sonuçlar yaratmaktadır, ancak bütün bu ayrı ayrı olayların düğümlendiği yerde yoksulluk durumu vardır.

3.1.2 Yoksulluk ve temel haklar

Yoksulluk olgusunun, olgusallığında ele alınarak bir durum olarak saptanması için verilen örneklerde görüldüğü üzere, yoksulluk ve temel haklar arasında doğrudan bir ilgi vardır. Yoksulluk, temel hakların ihlaline sebep olan bir durumdur. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde sosyal adaletin sağlanabilmesiyle ilişkili haklar tanınmıştır. Kuçuradi'nin dolaylı korunan temel haklar olarak açıkladığı haklardan olan, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 1., 22., 23., 24., 25. ve 26. maddeleri (https://www.maltepe.edu.tr/Content/Media/CkEditor/29042020025456853-insanhaklari.pdf), yoksulluk bağlamında incelendiğinde, bildirgenin maddelerine uyulduğu takdirde, yoksulluk durumunun sebep olduğu temel insan hakları ihlallerinin önüne geçilebileceği görülmüştür.

Yoksulluk durumu, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 1. maddesinde, insanların haklar bakımından eşit olduğu ilkesine karşı bir durum ortaya çıkarmaktadır. 1. maddede, bütün insanların özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğdukları açıkça ifade edilmektedir (https://www.maltepe.edu.tr/Content/Media/CkEditor/29042020025456853-insanhaklari.pdf). Oysa yoksulluk durumunda, haklar bakımından eşit olması gereken insanlar, insanca yaşamlarını sağlayabilecek temel ihtiyaçlarından yoksun kalmaktadırlar. Bu da adaletsizliği ortaya çıkarmaktadır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 1. maddesi ele alındığında ve Kuçuradi'nin Platon alıntısı hatırlanacak olduğunda, birine sağlanması gereken, ona borçlu olunan şeyin sağlanmadığı ve bunun da adaletsizlikle sonuçlandığı görülür.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 22. maddesinde (https://www.maltepe.edu.tr/Content/Media/CkEditor/29042020025456853-insanhaklari.pdf), herkesin toplumsal güvenlik hakkına, ekonomik, toplumsal ve kültürel haklarını gerçekleştirme hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. Bunu sağlamakla yükümlü olan devletin, kaynaklarını kullanarak yurttaşlarına bu hakları sağlaması beklenir. Bildirgenin bu maddesi, sosyal adaletin sağlanmasıyla doğrudan ilişkilidir. Yoksulluk durumunun sonuçları bakımından, yoksul insanların, burada bahsedilen haklarından, kişiden kişiye ve durumdan duruma değişen şekillerde ve oranlarda mahrum kaldığı görülmektedir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgenin 23. maddesinde (https://www.maltepe.edu.tr/Content/Media/CkEditor/29042020025456853-insanhaklari.pdf), çalışma hakkı üzerinde durulmaktadır. Herkesin, insan onurunu zedelemeyecek bir işte çalışmaya hakkı vardır. Herkesin, kendisini ve ailesini insanca yaşatabilecek adil ve eşit bir ücret karşılığı çalışmaya hakkı vardır. İnsanların, yoksullaşmamak için çalışma haklarını gerçekleştirebilmeleri gerekir ve bunun yanında, çalışma karşılığı olan ücretin, iş yüküne ve çalışma saatine göre adil bir ücret olması, insanca koşullarda çalışılabilen bir iş olması gerekir. Ayrıca ücretin, cinsiyet eşitliği bakımından da adil olması gerekir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 24. maddesi (https://www.maltepe.edu.tr/Content/Media/CkEditor/29042020025456853-insanhaklari.pdf), yine çalışma hakkıyla ilgili bir maddedir. Çalışma saatlerinin, insanca çalışmaya elverişli şekilde makul olması, dinlenme ve tatil sürelerinin de çalışmayla dengeli bir şekilde olması beklenmektedir. Çalışma hakkının, yalnızca istihdam yaratmayla gerçekleştirilemeyeceği, bunun yanında çalışmanın karşılığının adil olması, çalışma koşullarının ve saatlerinin insanca çalışmaya uygun olması gerekmektedir. İşsizlik ve istihdam sorunları, her ne kadar yoksulluğun sebepleri arasında olsa da insanların yoksullaşmasıyla paralel bir şekilde, doğrudan ilişkili değildir. Buğra, işsizliğin azalmasıyla yoksullaşmanın azalmadığı sonucu üzerine, "istihdamın niteliği"nin tartışılması gerektiğini savunmuştur. İstihdam yaratmaya çalışırken de dikkat edilmesi gerekenin, "insana yakışır iş" olduğuna vurgu yapmıştır (Buğra, 2015). İşsizliğin azaldığı, ekonominin büyüdüğü zamanlarda zengin ve yoksul arasındaki uçurumun

arttığı, yoksulluğun şiddetinin arttığı da gözlemlenmiştir. Herkesin, yeteneklerine, ilgisine, eğitimine ve becerilerine uygun bir işte çalışabilmesi, buna yönelik bir istihdamın olması, bu işin, insan onurunu zedelemeyecek bir iş olması, cinsiyet eşitliğini de gözeten adil bir ücretin karşılığında kazanılması durumunda ancak çalışma hakkını gerçekleştirilebildiğinden bahsedilebilir ve ancak bu şekilde sosyal adaletin sağlanabilmesine yönelik, çalışma hakkı açısından bir adım atılabilmiş olur.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 25. maddesi (https://www.maltepe.edu.tr/Content/Media/CkEditor/29042020025456853-insanhaklari.pdf), sosyal adaletin sağlanması açısından ve yoksulluk durumuyla ilgisi bakımından, özellikle önemli bir maddedir. Bu madde, sağlık hakkı, beslenme hakkı, barınma hakkı gibi temel haklarla ilgili bir maddedir. Daha önce verilen örneklerde görüldüğü üzere, bu hakların gerçekleştirilememesi durumu, yoksulluğun şiddetli bir şekilde yaşanmasına, yaşama hakkı ihlaline kadar gidebilen sonuçların doğmasına sebep olabilir. Bu madde, sağlıklı ve iyi bir yaşam için gerekli olan, sağlık hakkı, beslenme hakkı, barınma hakkı, giyinme hakkı gibi hakları kapsamaktadır. Ayrıca, hastalık, işsizlik, yaşlılık, engellilik, çocukluk gibi ya da anne olmak gibi, geçimini kendi kendine sağlayabilmeye engel durumların olduğu, ek korunma gerektiren durumlarda korunmayı da kapsamaktadır. Ek korunma gerektiren durumlardaki insanlar, yoksulluk durumundan en çok etkilenen gruplardır ve sosyal adaletin sağlanmadığı koşullarda, yoksullaşma ihtimali en yüksek gruplardır. Yoksulluğun şiddeti, bu gruplardaki insanlarda daha çok hissedilmektedir ve bu sebeple, özellikle korunmaları gerekir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 26. maddesi (https://www.maltepe.edu.tr/Content/Media/CkEditor/29042020025456853-insanhaklari.pdf), eğitim hakkının gerçekleştirilebilmesiyle ilgili bir maddedir. Eğitim hakkı da temel haklardan biridir ve insanların yeteneklerini, becerilerini geliştirebilmeleri, toplumsal hayata aktif katılabilmeleri açısından, diğer haklarını tanıma ve gerçekleştirebilme, başkalarının haklarını koruyabilme açısından önemli bir haktır. Yoksulluğun kalıcı hale gelmemesi bakımından da eğitim önem taşımaktadır. Bir ailenin eğitim durumu, çocukların eğitim hakkını gerçekleştirip gerçekleştirememesi, çocukların yoksulluk durumunu etkilemektedir. Devletlerin, sosyal devlet anlayışıyla, ücretsiz ve

nitelikli eğitimi sağlayamaması, yoksulluğu kalıcı hale getirmektedir, çocuklar, yoksulluğu devralmaktadır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin ele alınan maddeleri, Kuçuradi'nin dolaylı korunan temel haklar olarak tanımladığı haklarıyla ilişkili olan maddelerdir ve bu maddelerdeki hakların devletler tarafından sağlanamaması ya da korunamaması durumunda sosyal adaletsizlik ortaya çıkmaktadır. Yoksulluk durumunda da bu maddelerdeki hakların ihlalleri yaşanmaktadır. Olgusallığında yoksulluk, bu maddelerdeki temel hakların ihlallerinin gerçekleştiği bir durumdur.

Yoksulluğun bir durum olarak saptanması ve olgusallığında ele alınmasının ardından yoksulluk olgusu tarihselliğinde ele alınacak ve açıklanacaktır.

3.2 Yoksulluk Durumunun Açıklanması

Durum değerlendirmesinin ikinci aşamasında durum, tarihselliğinde ele alınır ve açıklanır. Durumun tarihselliğinde değerlendirilmesi, olgusallıklarında aynı olan durumların tarihselliklerinde farkını ortaya koymak ve açıklamaktır. Temel insan haklarının ihlallerine sebep olan yoksulluk durumunu oluşturan koşullar, yoksulluk durumunu üreten küresel ekonomik sistem düşünüldüğünde, tarihselliğinde yoksulluk durumu ortaya konulmuş olur. Sağlık hakkı, beslenme hakkı, barınma hakkı, eğitim hakkı gibi dolaylı korunan temel hakların ihlallerine sebep olan yoksulluk durumu, başka başka olaylarda, olgusallıklarında aynı olan durumlar yaratmaktadır. Olgusallıklarında aynı olan durumlar, tarihselliklerinde farklı olabileceği gibi, belirli bir "an"da, olgusallıklarında aynı olan yoksulluk durumlarının tarihselliklerinde, belirli bir sistemden kaynaklandığı dikkati çekmektedir.

3.2.1 Tarihselliğinde yoksulluk

Bir durumu değerlendirirken, o durumu oluşturan belirtilerin, ögelerin zamandaş olaylar olması ve bir "an"da gerçekleşmesi, durumun tarihselliğini oluşturmaktadır. Bu bir "an", Kuçuradi'nin belirttiği gibi yüzyıllar da olabilir. Yoksulluk durumu tarihselliğinde

değerlendirildiğinde, yoksulluk durumunun tarihin başlangıcından beri olan bir olgu olduğu görülmektedir. Ancak, tarihin başlangıcından beri olan yoksulluk durumlarının, olgusallığında aynı, tarihselliğinde farklı yoksulluk durumları olduğu söylenebilir.

Yoksulluk, 18. Yüzyılda başlayan Sanayi Devrimi'nden sonra ve neoliberal politikaların uygulanmaya başlandığı 1980'lerin sonlarından itibaren yeni bir boyut kazanmıştır. Bu yeni yoksulluk durumu, önceki yoksulluk durumlarından tarihselliğinde farklı, ancak olgusallığında, temel insan haklarını ihlal etmesi bakımından aynıdır. 2020 yılından beri yaşanan Covid-19 pandemisiyle de yoksulluğun şiddetinin ve eşitsizlik uçurumunun, dünya çapında bölgeler arasında, ülkeler arasında ve ülkelerde arttığı görülmektedir. Bu pandemiyle beraber de yoksulluk, yeni bir boyut kazanmış, dünya çapında, 1929 ekonomik bunalımında bile görülmemiş bir aşamaya gelmiştir.

Neoliberal politikaların devletlerin ekonomilerini büyüttüğü, kalkınmayı desteklediği savunulmaktadır, ancak yoksulluk, büyüyen ekonomiler ve kalkınmayla doğru orantılı bir durum değildir. Kalkınma, istihdam artışında ve işsizliğin azalmasında etkili olsa da yoksulluk durumu, sadece bu şekilde çözülebilecek bir sorun değildir. Öte yandan, neoliberal politikaların, büyüyen ekonomilerin ve kalkınmanın, zengin ve yoksul arasındaki uçurumu arttırdığı, dünya nüfusunda azınlığı oluşturan zenginleri daha da zenginleştirirken nüfusun çoğunluğunu oluşturan yoksulları daha da yoksullaştırdığı ortaya konmaktadır. Meryem Koray, yoksulluğun, küreselleşmeyle ve artan neoliberal politikalarla artışa geçtiğinin, bilinen bir gerçek olduğuna, 1980 sonrası uygulanmaya başlayan neoliberal politikaların, dış ticaretin liberalleşmesinin, ekonomiye müdahalede devletin küçülen rolünün ve özelleştirmelerin ülkelerde finansal krizlere ve sosyal sorunlara sebep olduğuna değinmiştir (Koray, 2009, s.11). Devletlerin ekonomiye müdahalede rolünün kısıtlanması ve çokuluslu şirketlerin, sermayenin devletlerin ekonomi politikalarına müdahalesi, ülkelerde zengin ve yoksulluk arasındaki eşitsizliği arttırmış, tarihin başlangıcından beri yaşanan bir durum olan yoksulluğun, tarihselliğinde farklı bir durumunu yaratmıştır.

Yoksullaşmanın, isyan çıkması açısından kapitalizm için de bir risk olacağı hissedildiği zamanlarda, yoksulluk olgusu moda bir kavram haline gelmektedir. Böyle zamanlarda, yoksulluğun törpülenmesi adına, yardım politikaları geliştirilmeye başlanarak bir

süreliğine yoksulluk ertelenmeye ve yoksulluğun şiddeti azaltılmaya çalışılmaktadır. Ancak, yoksulluğun bitirilmesi, yoksulluğu üreten ekonomik koşulların değiştirilmesi, zengin ve yoksul arasındaki uçurumun giderek daraltılmaya çalışılması hedeflenmemektedir. 1980'lerden itibaren, Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün baskısıyla devletler, Washington Konsensüsü'nün maddelerini uygulamaya zorlanmışlardır. Bu maddeler, sermayeyi, piyasa ekonomisini, mülkiyet hakkını korumaya yönelik olan, devletlerin ekonomiye müdahalesini sınırlayan, özelleştirmeleri destekleyen maddelerdir. Wallerstein'ın belirttiği üzere, yaklaşık olarak 1975-1995 yılları arasını kapsayan dönemde, yoksulluk kavramı, bir tabudur. Ancak yoksulluk, insanların artık isyan edeceği boyutlara gelmeye başladıkça ve özellikle 2008 kriziyle, yoksulluğu bir tabuya dönüştüren IMF'in kendisi, yoksulluk kavramını keşfetmiştir. Bu tarihten itibaren, yoksulluğu önleme politikaları moda olmuştur. Bu politikalar, kapitalist sistemin sürdürülebilirlik dengesi açısından önemlidir. Yoksulluğun bir nebze önlenmesi, isyan riskini azaltmaktadır (Wallerstein, 2010).

Küresel ekonomik sistem, yoksulluk durumunu yaratan koşulları yeniden ve yeniden üreterek yoksulluk durumunu da yeniden üreten bir sistemdir. Sistemin gerektirdiği üzere yoksulluk, sonlandırılması istenen bir olgu değildir, sistemin sürdürülebilirliği açısından yoksulluğa ihtiyaç vardır. Hüseyin Özel, *Yoksulluk, Piyasa Sistemi ve İnsan Hakları* adlı makalesinde Karl Polanyi'den alıntılayarak, piyasa sisteminin, yoksulluğu gerektirdiğini belirtmiştir (Polanyi, 1944, s.163, akt. Özel, 2004, s. 25). Piyasa sisteminde zenginler ve yoksullar olmalıdır. Sömüren ve sömürülen olmalıdır. Devletler, yurttaşlarının temel haklarını korumak için bile olsa ekonomiye müdahale etmemelidirler. Bu yüzden, devletlere, küresel ekonomik sistemin sürdürülebilirliği açısından dayatılan neoliberal politikalar da piyasa sisteminden kar edenleri korumak içindir. Şahin-Taşğın, neoliberal küreselleşme sürecindeki yeniden yapılanma girişimlerinin aslında "piyasa dostu" olduklarını eleştirmiştir (Şahin-Taşğın, 2017, s. 17). Wallerstein, tarihsel kapitalizmin saçma bir sistem olduğunu, "Daha fazla sermaye üretmek amacıyla sermaye üretilmektedir." sözleriyle belirtmiştir (Wallerstein, 2016, s. 39).

Yoksulluk durumu, durum değerlendirmesinin ikinci aşaması olarak tarihselliğinde ele alındığında, yoksulluk durumunun sebebinin, küresel ekonomik sistem olduğu ve bu

değerlendirmede, tarihselliğinde yoksulluk durumunun o bir "an"ının, neoliberal politikaların uygulanmaya başlandığı dönem ve sonrası olduğu görülmüştür. Yoksulluk durumuna sebep olan kapitalist sistem, piyasayı ve sermaye sistemini koruyarak yoksul insanların sayısını ve yaşanan yoksulluğun şiddetini arttırmaktadır. Yoksullaşan insanların temel insan hakları, yaşama hakkı ihlallerine kadar gidebilecek sonuçlar doğuracak derecede, ihlal edilmektedir.

Yoksulluk, olgusallığında ve tarihselliğinde değerlendirilerek, bir durum olarak saptanmış ve açıklanmıştır. Bir sonraki bölümde, durum değerlendirmesinin üçüncü aşaması olan, durumun insan haklarıyla ilgisinin kurulduğu aşamada, yoksulluk durumu, insan haklarıyla ilgisinde tartışılacak ve yoksulluk durumuna karşı, tutumun ve eylemin, etik açıdan neler olabileceği üzerinde durulacaktır.

3.3 İnsan Hakları ve Yoksulluk

Kuçuradi'nin etik görüşü üzerine durum değerlendirmesi yöntemiyle, bir durum olarak saptadığımız yoksulluk durumunu değerlendirmenin son aşaması, yoksulluk durumunun insan haklarıyla ilgisini kurmaktır. İnsan haklarıyla ilgisini kurarken öncelikle, yoksulluk durumunun olgusallığında insanın değeriyle ilgisi kurulacak, daha sonra tarihselliğinde insanın değeriyle ilgisi kurulacaktır. Yoksulluk durumunun olgusallığında insanın değeriyle ilgisini kurmak, yoksulluk durumuna karşı hangi tutumun benimseneceğini belirlemektir. Bir insanın ya da bir insan grubunun yaşadığı insansal bir durum olan yoksulluk durumuna karşı, yoksul insanlara, yoksul bir insana, yoksulluğa karşı duruşumuz, tutumumuzu belirler. Yoksulluk durumunun tarihselliğinde insanın değeriyle ilgisini kurmak ise, yoksulluk durumuna karşı eylemimizi belirler. Yoksulluk durumu karşısında neyin yapılmasının isteneceği, neyin yapılması gerektiği, neyin yapılabilecek olduğu ve yapılabilecek olanlar arasında neyin o tarihsel koşullarda yapılabilir olduğu ve neyin durumu değerlendiren tarafından yapılabilir olduğu, yoksulluk durumunun değerlendirilmesinde, insan haklarıyla ilgisinin kurulması aşamasındaki yapma kısmını oluşturur.

3.3.1 Yoksulluk durumunda tutum

Bir durumun, durum olarak saptanmasından ve açıklanmasından, olgusallığında ve tarihselliğinde ele alınmasından sonra gelen bu aşama, durumun doğru değerlendirmesinin yapılabilmesi için insan haklarıyla ilgisinin kurulduğu aşamalardan ilkidir. Olgusallığında ve tarihselliğinde ele alınan duruma karşı, değerlendiren tarafından bir tutum oluşur. Bu tutumu oluşturan durum değerlendirmesi, insan haklarına dayalı bir tutum olduğu, insanın değerini koruyacak bir tutum olduğu sürece, doğru bir değerlendirmedir.

Yoksulluk durumunun olgusallığında insanın değeriyle ilgisi kurulmak istendiğinde, yoksulluk durumunun temel insan hakları ihlallerine sebep olan bir durum olmasından dolayı buradaki tutumun, insan haklarını ihlal etmeyecek bir durumun istemi olması gerekir. Tutumun belirlenmesinde ve insanın değerini koruyacak bir tutum geliştirilmesinde, Immanuel Kant'ın ödeve uygun ve ödevden dolayı olarak belirlediği isteme kavramlarından hareket edilebilir. Tutumun, insanın değerini koruyacak bir tutum olabilmesi için, Kant'ın ödeve uygun olarak belirlediği şekilde değil, ödevden dolayı olarak belirlediği şekilde olması hedeflenmektir (Kant, 2013, s. 12). Daha önce tartışıldığı üzere, adaletsizlik bir durumken, adalet, bir ilke, bir fikirdir. Yoksulluk durumuna karşı da istenilen, insan haklarının gerçekleştiği, insanların, olanaklarını gerçekleştirebilirliklerinin koşullarının yaratıldığı ve geliştirildiği bir durum, adaletin sağlandığı bir barış durumu olmalıdır.

Örneğin, sistemin sürdürülebilirliği için yoksulluğun bir nebze önlenmesi isteminin tutumu oluşturduğu, kalkınmayı destekleyen politikalarda asıl niyet, ödeve uygun olduğundan, ödevden dolayı olmadığından etik değildir. İnsanın değerini koruyacak bir bakışla ve adaleti sağlayacak bir istemle yola çıkıldığında, yoksulluk durumu karşısında istemin, yoksulluğu gerçekten bitirecek ve yeniden üretmeyecek koşulların yaratılması isteminin olması gerektiği görülmektedir.

3.3.2 Yoksulluk durumunda eylem

Bir durumun doğru değerlendirilmesinin son aşaması olan, durumun insan haklarıyla ilgisinin kurulduğu aşamanın ikinci aşaması, durumun tarihselliğinde insanın değeriyle ilgisinin kurulması aşaması, duruma karşı belirlenen tutumdan sonra neyin isteneceği, neyin yapılması gerektiği ve neyin yapılabilecek olduğunun belirlendiği aşamadır. Yapılabilecek olanlardan da neyin yapılabilir olduğunun olanaklılıklar hesabıyla, neyin gerçekleştirilebileceğinin olasılıklar hesabının belirlenmesi gerekir.

Yoksulluğun neden olmaması gerektiği, yoksulluğa karşı oluşturulmak istenen durumun nasıl bir durum olması gerektiği ve bunun gerçekleşebilmesi için nelerin yapılabileceği sorularına etik değer bilgisiyle cevap verilmesi gerekir. Etik bilgiyle temellendirmeye çalıştığımızda yoksulluk, insanların eşit koşullarda insansal olanaklarını gerçekleştirebilmelerinin, haklarını ve özgürlüklerini yaşayabilmelerinin önünde engel bir durumdur. Bu yüzden, yoksulluğu önlenmeye çalışmak yerine, sistemde bunu ortaya çıkaran koşulların değiştirilmesi, sosyal ve ekonomik hakların, dolaylı korunan temel haklarla ilgisinin kurulması ve adaletin sağlanması gerekir.

İnsanların varlık koşullarını gerçekleştirebilmesi, insanca yaşaması için, hak temelli ekonomik sistem sağlanmalıdır. Ancak burada bahsedilen hak, hak olup olmadığı tartışılması gereken mülkiyet hakkı değil, yaşama hakkı, sağlık hakkı, beslenme hakkı, barınma hakkı, eğitim hakkı gibi temel insan haklarıdır. Yoksulluk durumu, özellikle dolaylı korunan temel hakları ihlal eden bir durumdur. Yoksulluk durumunu yaşayan insanlar, temel gereksinimlerinden yoksun bir şekilde yaşarlar. Küresel ekonomik sistem gerek dünyada bölgeler arasında gerekse ülkelerde yaşayan insanlar arasında, yoksul insanların sayısını ve yoksullaşma oranlarını arttırmaktadır. Yoksulluk durumunu üreten bu koşulların değiştirilebilmesi için küresel ekonomik sistemin rekabet, kazanç, büyüme üzerine kurulu kapitalist bir sistem değil, her insanın, insanca yaşayabilmesini sağlayacak bir ekonomik sistem olması gerekir. Yoksulluk durumuna karşı istenen, insanların temel insan haklarının sağlandığı bir durumun isteminin gerçekleşebilmesidir. Bunun için yapılması gereken ise, yoksulluk durumunu üreten koşulların değişmesidir ve bunun da yolu, sistemin sürdürülebilirliğini sağlamak adına yapılan kalkınma ve yardım politikaları değil, küresel ekonomik sistemin değişmesidir.

Yoksulluk durumu karşısında, neyin isteneceği ve neyin yapılması gerektiğinin ötesinde, neyin bu tarihsel koşullarda yapılabileceğini düşündüğümüzde, yapılabilir olanların ve gerçekleştirilebilir olanların olanaklılıklar ve olasılıklar hesabının yapılması gerekir. Buğra'ya göre, "(…) yoksullukla mücadelede hangi politikaların ne ölçüde başarılı olduklarını değerlendirirken yoksulluktan ve yoksullukla mücadeleden ne anlaşıldığı önemli"dir (Buğra, 2015). Yoksulluk durumunu bitirmese de yoksulluğu üreten koşulları ortadan kaldırmasa da daha kısa vadede, ülkelerde, devlet tarafından yoksul insanların temel insan haklarını sağlayabilecek, zengin ve yoksul arasındaki uçurumu azaltabilecek yapılabilir çözümler vardır. Vergi adaletinin sağlanması, temel gelir uygulaması ve asgari ücretin adil olması, bu çözümler arasında sayılabilir.

Vergi adaleti, zengin ve yoksul arasındaki uçurumu azaltmada, zengin ve yoksul insanların insansal olanaklarına erişebilirlikleri arasındaki farkın azaltılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Fikret Şenses, vergi sistemin yoksullukla mücadeleyle doğrudan ilişkili bir konu olduğunu belirtmiştir (Şenses, 2020, s. 275). Vergi sisteminin, adaleti oluşturacak şekilde düzenlenmesi, yoksulluğun şiddetini ve yoksulluk durumunda yaşayan insanların sayısını ciddi bir şekilde azaltabilir. Covid-19 pandemisiyle dünya genelinde yaşanan ekonomik bunalımdan gelişmiş ülkeler de etkilenmiştir. 2022 yılındaki bir habere göre, krize bir çözüm yolu olarak İspanya'da, zenginlerden ek vergi alınması gündeme gelmiştir (https://tele1.com.tr/ispanya-krizin-faturasini-zenginlere-kesmeye-hazirlaniyor-705188/). Almanya ve Türkiye üzerinden gelir vergisi tarifesini karşılaştırdığı makalesinde Filiz Ekinci, Türkiye'de de Almanya'da olduğu gibi artan oranlı gelir vergisi tarifesi uygulansa da Türkiye'deki uygulamada, en az gelir vergisi dilimine girenlere de vergi uygulandığını belirtmiştir. Ayrıca, Türkiye'deki gelir vergisi uygulamasında, verilecek verginin, kişilerin koşullarına göre düzenlenmediği belirtilmiştir. Almanya'da uygulanan haliyle artan oranlı gelir vergisi tarifesinin, toplumda, adaletin sağlanmasında daha etkili olduğu sonucuna varmıştır (Ekinci, 2015, s. 198). Artan oranlı gelir vergisi tarifesi, yüksek vergi dilimine giren kişilerden daha çok, en az gelirlilerden daha az vergi alacak ya da hiç vergi almayacak şekilde düzenlenen vergi tarifesidir. Artan oranlı vergi tarifesinin, en az gelirlilerden hiç vergi almayacak şekilde düzenlenmesi ve bu alınan vergilerle devletin, sağlık, eğitim gibi hizmetleri, gerçekten ücretsiz bir şekilde, sunması halinde toplumda adil sonuçların ortaya çıkabileceği görülmektedir. Bu, vergi adaletinin sağlanmasında, zengin ve yoksul

arasındaki uçurumun azaltılmasında, insanın değerini koruma ve yoksulluk durumunun sebep olduğu insan hakları ihlallerinin önüne geçilmesinde etkili olabilecek bir yöntemdir.

Temel gelir uygulaması, insanların, yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan temel gereksinimlerini karşılayabilmek için devletten destek aldığı bir uygulamadır. Bu uygulama, kalıcı bir çözüm yolu olmasa da insanın değerini korumayı hedefleyen, bir ülkedeki insanların temel gereksinimlerine ulaşmada daha eşit olmalarını sağlamaya yönelik bir uygulamadır. Bu uygulamanın yardım odaklı değil, hak odaklı bir uygulama olarak görülmesi daha yaygın bir görüştür. Buğra ve Çağlar Keyder'e göre temel gelir, toplumun bir ferdi olan herkese, karşılıksız bir şekilde verilen nakit gelir desteğidir. Temel gelirin, emeğe değer biçerek verilen bir gelir olmaması, insanın değerini ve insan haklarını koruma niyetiyle verilen bir gelir olması bakımından, kapitalist sisteme karşı bir uygulama olduğu savunulmaktadır (Buğra ve Keyder, 2012, s. 8).

Asgari ücretin adil olması, asgari ücretin öncelikle yoksulluk sınırı olarak belirlenmiş sınırın üzerinde olmasıdır. Ayrıca, asgari ücretin belirlenmesinde, kalabalık bir aile ve o ailede yaşayan insanların koşulları da göz önünde bulundurulmalıdır. Vergi adaleti olarak ele alınan, vergi sisteminde, adil sonuçlar doğuracak düzenlemelerin yapılması, temel gelir desteği, asgari ücretin, adil sonuçlar doğuracak şekilde belirlenmesi uygulamalarının, bu tarihsel koşullarda, yoksulluk durumunda, gerçekleştirilebilecek çözümler olduğu savunulabilir.

Yoksullukla mücadelede ele alınan, yapılabilir olduğu savunulan bir başka çözüm, yardımdır. Yoksulluk eleştirisini acıma ve yardım üzerinden kurmak, doğru değerlendirme çeşidi olmaktan ziyade bir değer biçmedir. Yoksulluğu azaltmak için yardımlar, kısa vadede kurtarıcı yollar olabilir, ancak bu adaletsizliği yaratan sistemin çözülmesi ve düzenlenmesi gereklidir. Öteki türlü, kökünden çözülmemiş bir sorunun varlığını devam ettirmeye, adaletsizliği yeniden ve yeniden üretmeye yarar. Yoksulluğa karşı bir çözüm yolu olarak, yardım fikrini savunan görüşleri eleştiren Tuğrul Özkaracalar, doğru bir tespitte bulunmuştur: "Gelişmiş ülkelerin gelişmesinde kullanılmamış bir yöntem, gelişmemiş ülkelerin gelişmesinde nasıl en etkili yöntem olarak önerilebilir?" (Özkaracalar, 2019, s. 4). Yoksulluğun az olduğu ülkelerde

kullanılmamış bir yöntemin, yoksul ülkelerde bir yöntem olarak kullanılmasının yoksulluğa nasıl bir çözüm olacağının sorulması önemlidir. Peter Singer *Famine, Affluence, and Morality* adlı makalesinde, kendisinin ya da başkalarının refahında önemli ölçüde bir azalma olmadığı sürece, örneğin açlıkla mücadele eden oluşumlara yardım etmemenin etik dışı olduğunu, ayrıca yanı başında yaşayan komşunun çocuğuna yardım etmekle dünyanın öbür ucunda yaşayan çocuklara yardım etmek arasında etik açıdan bir fark olmadığını savunmaktadır (Singer, 1972, s. 231). Burada savunulan yardım temelli görüş, yoksullukla mücadelede yoksulluğun önlenmesine yönelik bir yöntem olmamanın yanı sıra, eşitliği de savunuyor gibi görünmemektedir. Yardımdan bahsederken, "kendisinin ya da başkalarının refahını önemli ölçüde etkilemeyecek şekilde" (Singer, 1972, s. 231) ifadesi, birilerinin zengin olmaya devam ederken birilerinin de yoksul kalacağı sonucuna tekrar vardırır. Bu düşünceye göre, birileri hep yoksul olmalı ve birileri de etik davranarak yoksullara yardım etmelidir. Yardım politikaları için, bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde yoksulluğun sürdürülebilirliğinin hedeflendiğinden söz etmek daha doğru olur. Ne var ki, kendinde fazla olanı vererek yeterli olmasa da bir eşitlik sağlamaya çalışmak, kişiler açısından vicdanla alakalı tartışılabilecek bir meseledir, ancak yoksullukla mücadele politikaları kapsamında, bir yöntem olarak yardımın tartışılması, en başta yoksulluk sorunu içinde yeni sorunlar doğuracak bir yöntemdir.

Bu tarihsel koşullarda, yoksulluğa karşı öncelikli olarak yapılabilecek olanın ya da köklü ve kalıcı bir çözüme kadar yapılabilecek olanın gerçekleştirilebilmesi için ülkelerde yoksulluğu ortaya çıkaran koşulların önüne geçilmesi, yoksul kişilerin temel haklarına ulaşması ve bir daha başka kişilerin bu koşullarda yaşamaya mecbur bırakılmaması gerekmektedir. Bu da yurttaşlık haklarının ve yurttaşlık hakları aracılığıyla dolaylı korunan temel hakların korunmasını ve sosyal adaletsizliğin önüne geçilmesini sağlaması gereken devletin görevidir. Ekonomiye daha çok müdahil olan, özelleştirmelerden yana olmayan ve insan haklarına dayalı bir işleyişi olması gereken devletin görevidir. Zengin ülkelerin yoksul ülkelere yardımıysa ancak onların üretim kapasitelerini geliştirecek ve bağımsız bir şekilde kendilerini idame ettirmelerine yarayacak şekilde olmalıdır. Öteki türlü, yoksul ülkeler, yine yardıma ihtiyacı olan ülkeler olmaya devam edeceklerdir.

4. SONUÇ

Dünya üzerinde tarih boyunca en önemli sorunlardan biri olagelen yoksulluk olgusu, 20. yüzyılda moda olmaya başlamış bir kavramdır. Yoksulluğun, tartışılmaya ve bir sorun olarak ele alınmaya başlanması ise, 18. yüzyılda gerçekleşmeye başlayan Sanayi Devrimi'ne kadar gitmektedir. Neoliberal ekonomi politikalarının uygulanmaya başlandığı dönemden itibaren yoksulluk, gitgide daha büyük bir sorun olmaya başlamıştır. Yoksulluğu bir sorun olarak gören, ancak kalkınmayla yoksulluğun önlenebileceği fikrine dayanan neoliberal politikalar, zengin ve yoksul arasındaki uçurumu, zengin ve yoksul insanların insansal olanaklarını gerçekleştirebilmek için gerekli olan temel gereksinimlerine ulaşabilmeleri arasındaki farkı arttırmıştır. Yoksulluğun, yoksul insanlar açısından gittikçe daha büyük bir sorun haline gelmesinin yanı sıra, kapitalist sistemin sürmesini isteyen görüşlere göre de yoksulluk artık bir sorundur. Bunun nedeni ise, piyasa sistemini savunanlar açısından, insanların isyan etme riskidir. Yoksulluk, bir nebze önlenmeye çalışılarak zenginliğin ve yoksulluğun sürdürülebilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Yoksulluğa karşı yardım politikalarının amacı, sistemin kapitalist dengesini bozmamak için yoksulluğu belirli bir seviyede önlemektir.

Yoksulluğun belirli bir tanımı yoktur. Yoksulluk, çeşitli şekillerde tanımlanmakta ve çeşitli yollarla ölçülmektedir. Bu konuda bir fikir birliğinin olamaması, yoksulluğun açıklanmasını, ele alınmasını ve bu sorunun çözümüne karşı eyleme geçilmesini zorlaştırmaktadır. Ancak, yoksulluğun tanımlarındaki farklılıklar da belirli görüşleri yansıtmaktadır. Örneğin, mutlak yoksulluk tanımı her ne kadar yoksulluğun ölçümü açısından gerekli olsa da yoksulluğun yalnızca bu tanıma göre değerlendirilmesi, zengin ve yoksul arasındaki farkı görmezden gelmeye sebep olur. Bu açıdan, göreli yoksulluk tanımı, zengin ve yoksul arasındaki temel gereksinimlere ulaşabilme farkını ve yaşam koşulları arasındaki farkı göstermesi bakımından, yoksulluğun çözümünde daha adil sonuçlara ulaşılabilmesi açısından daha etkili bir tanımdır. Bu tezde, yoksulluk olgusu, bu tanımlamaların ötesinde, insan hakları yaklaşımıyla ele alınmıştır.

Bu tezin temel sorunu olan yoksulluk olgusu, Kuçuradi'nin etik görüşü bağlamında durum değerlendirmesi yöntemiyle bir durum olarak saptanmış, olgusallığında ve

tarihselliğinde ele alınmıştır. Ardından, yoksulluk durumunun insan haklarıyla ilgisi kurulmuştur. Yoksulluk olgusunun, bir durum olarak değerlendirilmesi, insan haklarıyla ilgisinin kurulması açısından önemlidir.

Yoksulluk, sağlık hakkı, beslenme hakkı, barınma hakkı, eğitim hakkı gibi temel insan hakları ihlallerine sebep olan bir durumdur. Başka başka yerlerde, belirli bir zamanda yaşanan temel insan hakları ihlallerinin örnekleri, başka başka olayların arasında ortak bir ilgi, bir belirti olarak yoksulluğun olduğunu göstermektedir. Yoksulluk, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 1., 22., 23., 24., 25., 26. maddeleriyle ve Kuçuradi'nin dolayı korunan temel insan hakları olarak belirlediği haklarıyla yakından ilişkilidir. Yoksulluk, Kuçuradi'nin dolaylı korunan temel haklar olarak belirlediği hakları ihlal eden bir olgu olarak örneklerle olgusallığında ele alınarak, bir durum olarak saptanmıştır. Bu hakların ihlaline sebep olan, küresel ekonomik sistem ve devlet tarafından bu hakların sağlanamaması ve korunamamasıdır.

Yoksulluk olgusunun, 18. yüzyıldan sonraki ve özellikle neoliberal politikaların yaygın bir şekilde uygulanmaya başlandığı 1980'lerden sonraki durumu, bu değerlendirmede belirli bir "an" olarak tarihselliğinde ele alınmasıdır.

Yoksulluk durumunun insan haklarıyla ilgisinin kurulmasının, olgusallığında ve tarihselliğinde insanın değeriyle ilgisinin kurulması olarak iki aşaması vardır. Yoksulluk durumuna karşı adaletin sağlandığı bir barış durumunun, temel insan haklarını koruyan küresel ekonomik bir sistemin ve yurttaşlık haklarının sağlanmasının, insanın değerini koruyan bir istem olduğu görülmektedir. Bu isteme yönelik beliren tutumun, Kant'ın ödevden dolayı olarak belirlediği şekilde olması, insanın değerini koruyan bir tutum olabilmesi açısından önemlidir. Duruma karşı geliştirilen tutum, durumun olgusallığında insanın değeriyle ilgisinin kurulduğu aşamadır. Bu tutumdan sonra, neyin isteneceğinin, neyin yapılması gerektiğinin, neyin yapılabilecek olduğunun ve yapılabilecek olanlardan da neyin yapılabilir olduğunun ve neyin gerçekleştirilebilir olduğunun belirlenmesi, durumun tarihselliğinde insanın değeriyle ilgisinin kurulduğu aşamadır. Neyin yapılması gerektiği sorusuna karşılık yapılması gereken, yoksulluk durumunun önlenmesi değil, yoksulluk durumunu üreten koşulların ortadan kaldırılmasıdır. Ancak, neyin yapılabilecek olduğuna baktığımızda, bu tarihsel koşullarda kısa vadede

gerçekleştirilebilecek olanlar arasında, devletlerin, yurttaşlarının dolaylı korunan temel haklarını sağlayabileceği, vergi adaleti, temel gelir ve adil asgari ücret gibi uygulamalar vardır. Yoksulluğa bir çözüm olarak, ülkelerde ve ülkeler arasında yardım fikrinin savunulmasının, yoksulluk durumunun değerlendirmesinde, doğru bir değerlendirme olarak değil, bir değer biçme olarak belirdiği görülmektedir. Yoksulluğu önlemek adına yapılan projelerin ve yardımların niyeti, yoksulluğu, bir isyana ve sistem değişikliğine sebep olmasını engelleyecek oranda önlemek, ancak sistemin sürdürülebilirliğini sağlayacak oranda da yeniden üretmektir.

KAYNAKLAR

Aristoteles. (2018). *Nikomakhos'a Etik*. Ankara: BilgeSu.

Buğra, A. (4 Ocak 2015). Yoksulların Vatandaşlığı. *Bianet*. https://bianet.org/bianet/toplum/161266-yoksullarin-vatandasligi. Erişim Tarihi: 26.08.2022.

Buğra, A., ve Keyder, Ç. (Der.). (2012). *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Ekinci, F. (2015). Gelir Vergisi Tarifesi: Almanya ve Türkiye Uygulamasının Karşılaştırılması. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32, 191-200. 2 Ağustos 2022'de https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/55779 adresinden indirildi.

Extreme Inequality and Essential Services. *Oxfam*. https://www.oxfam.org/en/what-we-do/issues/extreme-inequality-and-essential-services. Erişim Tarihi: 07.08.2022.

Foggo, H. (2 Ekim 2022). Yaşlı Yoksulluğu: Evsiz Kalma Korkusu Aç Kalma Korkusunun Üstünde. *BirGün*. https://www.birgun.net/haber/yasli-yoksullugu-evsiz-kalma-korkusu-ac-kalma-korkusunun-ustunde-404704. Erişim Tarihi: 12.10.2022.

Geniş, Ç. (7 Ekim 2022). Şık: 350 Bin Çocuk Kronik Açlık Yaşıyor!. *İlkSes Gazetesi*. https://www.ilksesgazetesi.com/guncel/sik-350-bin-cocuk-kronik-aclik-yasiyor-h137250.html. Erişim Tarihi: 12.10.2022.

Gözler, K. (2011). *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*. c.2. Bursa: Ekin.

Güncel Türkçe Sözlük. *TDK*. https://sozluk.gov.tr/. Erişim Tarihi: 08.08.2022.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi. 12 Ekim 2022'de https://www.maltepe.edu.tr/Content/Media/CkEditor/29042020025456853-insanhaklari.pdf adresinden indirildi.

Kant, I. (2013). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, çev. İoanna Kuçuradi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Koray, M. (2009). Büyüyen Yoksulluk ve Yoksunluk Sorunu Karşısında İnsan Hakları Tartışması. *Toplum ve Demokrasi*, 3(5) Ocak-Nisan, 1-25. 15 Eylül 2022'de https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/210944 adresinden indirildi.

Kuçuradi, İ. (1988). İnsan Hakları Açısından "Dünya Problemleri". Kuçuradi, İ. (Haz.), *Dünya Problemleri Karşısında Felsefe* içinde (s.58-72). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Kuçuradi, İ. (1988). *Uludağ Konuşmaları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Kuçuradi, İ. (2003). *İnsan ve Değerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Kuçuradi, İ. (2004). *Felsefe ve İnsan Hakları*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

Kuçuradi, İ. (2006). *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Kuçuradi, İ. (2007). *İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Kuçuradi, İ. (2009). Felsefe ve İnsan Hakları. Kuçuradi, İ. (Haz.), *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri* içinde (s.73-80). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Mengüşoğlu, T. (1988). *İnsan Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Özel, H. (2004). Yoksulluk, Piyasa Sistemi ve İnsan Hakları. Kuçuradi, İ. (Ed.), *Yirmibirinci Yüzyılın Başında İnsan Haklarına Yönelik Tehditler* içinde (s.21-50). Ankara: H.Ü. İnsan Hakları ve Felsefesi Uygulama ve Araştırma Merkezi.

Özkaracalar, T. (2109). *Bir Dünya Sorunu Olarak Yoksulluğun Etik ve İnsansal Boyutu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi.

Sağol, B. (23 Kasım 2021). Yoksulluk Uyuz Vakalarını Artırdı. *BirGün*. https://www.birgun.net/haber/yoksulluk-uyuz-vakalarini-artirdi-366730. Erişim Tarihi: 12.10.2022.

Shue, H. (2009). Temel Hakların Evrenselliği. Kuçuradi, İ. (Haz.), *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri* içinde (s.39-65). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Singer, P. (1972). Famine, Affluence, and Morality. *Philosophy & Public Affairs*, 1(3), s. 229-243.

Şahin-Taşğın, N. (2017). *Yoksulluk, İnsan Hakları ve Sosyal Hizmetler Değişen Anlayışlar: Refah Devletinden Hayırseverliğe Yoksulluktan Sosyal Dışlanmaya*. Ankara: Nika Yayınevi.

Şener, Ş. (2021). Asla Yalnız Yürümeyeceksin. Pervane, E. (Ed.), *Hikayenin Yok Hali* içinde (s.48-51). İstanbul: Derin Yoksulluk Ağı, Açık Alan Derneği.

Şenses, F. (2006). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*. İstanbul: İletişim.

Şenses, F. (2020). Yoksulluk ve Eşitsizlik: Sonuç Değerlendirmeleri. Ayata, S. (Der.), *Türkiye'de Yoksulluk ve Eşitsizlik Nedenler, Süreçler, Çözümler* içinde (s.271-288). Ankara: Sosyal Demokrasi Derneği.

Wallerstein, I. (2010, December 1). Shall We Discuss Poverty?. *Immanuel Wallerstein*. https://iwallerstein.com/shall-we-discuss-poverty/. Erişim Tarihi: 12.10.2022.

Wallerstein, I. (2016). *Tarihsel Kapitalizm ve Kapitalist Uygarlık*, çev. Nevmiye Alpay. İstanbul: Metis Yayınları.

World Bank. (2022). *World Development Report 2022: Finance for an Equitable Recovery*. Washington: The World Bank Group. 7 Ağustos 2022'de https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/36883/211730ov.pdf adresinden indirildi.

(12 Haziran 2021). 11 Yaşındaki Çocuk İşçinin Hayali: Ailesinin Borçlarının Bitmesi. *Artı Gerçek*. https://artigercek.com/emek/hayali-ailesinin-borclarinin-bitmesi-167666h. Erişim Tarihi: 12.10.2022.

(18 Aralık 2021). Derin Yoksulluk Ağı Kurucusu Foggo: Yetersiz Beslenme Nedeniyle Çocuklarda Bodurluk Oranı Artıyor. *Artı Gerçek*. https://artigercek.com/guncel/derin-yoksulluk-agi-kurucusu-foggo-yetersiz-beslenme-nedeniyle-cocuklarda-190359h. Erişim tarihi: 12.10.2022.

(2022, July 6). World is Moving Backwards on Eliminating Hunger and Malnutrition. *UN News*. https://news.un.org/en/story/2022/07/1122032. Erişim Tarihi: 07.08.2022.

(22 Eylül 2022). İspanya Krizin Faturasını Zenginlere Kesmeye Hazırlanıyor. *Tele 1*. https://tele1.com.tr/ispanya-krizin-faturasini-zenginlere-kesmeye-hazirlaniyor-705188/. Erişim Tarihi: 12.10.2022.

(24 Aralık 2016). Anne İşe Gitti, İki Kardeş Yangında Can Verdi. *Gazete Duvar*. https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2016/12/24/114173. Erişim Tarihi: 12.10.2022.

ÖZGEÇMİŞ

Sezen Akyıldız

Eğitim

Yüksek Lisans 2022 Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İnsan Hakları Anabilim Dalı, İnsan Hakları

Ön Lisans 2019 Atatürk Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Öğretim Fakültesi, Çocuk Gelişimi

Lisans 2014 Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler